

ATT BEVARA OCH FÖRNYA

Detta temahäfte av STK ägnas åt problem i samband med det pågående arbetet på en revision av 1937 års psalmbok. Nuläget i detta arbete har — bl.a. med sikte på kommande kyrkomöte 1982 — redovisats av 1969 års psalmskommitté i betänkandet Den svenska psalmboken (SOU 1981: 49—52).

Varje vecka används i gudstjänster och andra sammanhang texter från fornkyrkan och reformationstiden, från 1600-talet, från Ödmanns, Geijers, Wallins och unglyrklyghetens tid. På ett unikt sätt möter därmed *i nuet* uttryck för olika historiska epokers och psalmförfattares tolkning av kristen tro. Revisionsarbetet är inställt i spänningen mellan kraven att återge de ursprungliga intentionerna och ge dem en språkdräkt som gör dem tillgängliga för vår egen tid, mellan att på en gång bevara och förnya. Det utgör därmed en del av en central teologisk problematik med stor räckvidd.

Med detta häfte har redaktionen velat belysa de principiella och samtidigt konkreta problem som hör samman med revision av äldre psalmer. De utgör ett angeläget studiematerial för en rad discipliner och tvingar till ett tvärvetenskapligt arbete. Litteraturvetaren Bernt Olsson tar i första hand upp problemområdets litterärt-estetiska aspekter medan Catharina Grünbaum, verksam vid Svenska språknämnden, behandlar det ur språklig och stilistisk synpunkt. Från teologiskt-innehållsliga utgångspunkter granskas revisionsarbetet av Ragnar Holte och Gösta Wrede. Som framgår av artiklarna går dessa olika infallsvinklar naturligt nog ofta över i varandra.

Det bör noteras, att artiklarna i detta häfte inte behandlar hela det betänkande i fyra delar, som 1969 års psalmskommitté lade fram i september 1981. Uppdraget har endast gällt den för kommitténs arbete centrala frågan om revisionen av Den svenska psalmboken från 1937. Författarna har — bl.a. av tidsskäl — inte som sitt underlag haft betänkandets egen redovisning av kommitténs riktlinjer och principer för psalmrevisionen utan endast själva psalmtexterna, det för varje bedömning av detta slag centrala och avgörande materialet. Ett undantag utgör Catharina Grünbaum, som i sin framställning även använt delar av betänkandets skrivning angående språket i revisionen.

Redaktionen

Den föreslagna psalmrevisionen — några litterärt-estetiska synpunkter

AV BERNT OLSSON

Att revidera litterära texter från en gången tid så att de bringas i överensstämmelse med ett nytt estetiskt ideal är en omöjlig uppgift. Vi gör i allmänhet inte heller så. I stället går litteraturpedagogiken ut på att göra moderna människor förtrogna med andra tiders litteratur, att lära dem se att andra tider haft andra estetiska värderingar och att det i andra tider har skapats litteratur som visserligen är bestämd av dessa värderingar men som ändå har något som står sig i alla tider. Sker en revision, så består den bara av normalisering av stavning och interpunktion. Texten själv skall inte förändras. Undantag finns givetvis. När klassiska verk som Robinson Crusoe och Gullivers resor gjorts till barnböcker och lämnats ut till generation efter generation av barn har de skrivits om och skrivits om på nytt. En mera oorganiserad revision sker också med den i muntlig tradition fortlevande folksliga litteraturen: visor och sagor har således kunnat förändras mycket.

Det arbete som psalmkommittéer lägger ner på revision av gamla psalmer innebär alltså något onormalt. Det gäller där primärt inte att leda en ny tids människor till de gamla texterna utan snarast tvärtom: att anpassa de gamla texterna så, att en ny generation kan tillägna sig dem. Detta har alltid varit svårt och alltid inneburit "förvanskning" av texterna. Det som sker vid en sådan revision åskådliggör i själva verket med ovanlig tydlighet det hermeneutiska

problemet. Det är här något mer än det vanliga, det att man nalkas texterna med nya förutsättningar, som inte alltid är medvetna för en själv. Här gäller det ett aktivt arbete: den som reviderar söker att göra dessa nya förutsättningar medvetna för sig, så att han kan se i vad mån de gamla texterna kan tillägnas utifrån dessa förutsättningar. Där de inte kan det, måste de ändras. Hur det skall gå till är emellertid inte självklart. Det beror på hur vederbörande definierar de nya förutsättningarna — vilket i sin tur hänger samman med vad slags läsare han räknar med — men det beror också på i vilken grad han menar att de gamla texterna också bör *förändra* de nya läsarna. Den som reviderar psalm kan, för att tala mera konkret, röra sig mellan två poler: antingen vill han göra texterna sådana att moderna människor förstår dem utan svårighet och upplever dem som om de vore samtida eller kan han mena att texterna visserligen måste ändras men ändå i sin ursprungliga form har något som tjänar att vidga den moderne läsarens horisont, kanske just genom att de upplevs som främmande. Någonstans mot den sist nämnda polen måste hans strävan röra sig; annars vore det bättre att skriva helt nya texter.

Ser man tillbaka på tidigare revisioner finner man tydligt, att dessa bestämts av den tid då de tillkommit men också att den individuella uppfattningen av hur en revision skall se ut har fått slå igenom. Både

Wallin och Stagnelius har "reviderat" 1600-talspsalmer, men medan Wallin trots allt eftersträvat ett visst bevarande av det gamla har Stagnelius åstadkommit något som verkar ren nydiktning. Att revidera gamla psalmer kräver att man är lyhörd för de kvaliteter som finns i det gamla och försöker lyfta fram dem, så att de syns även av moderna ögon. Det innebär en självutplåning av ett slag som Stagnelius inte var mäktig.

Om det tidigare har varit svårt att revidera psalmer måste det nu vara ännu svårare. En motivering för den revision som nu företagits, bara ca 40 år senare än den förra, är att svenska språket har förändrats oerhört snabbt under 1900-talet. Det gäller redan ordformerna. Ännu på 1930-talet behövde inga invändningar göras mot användning av plurala verbformer vid singular subjekt. Men till detta kommer att vi nu har ett helt annat stilideal än tidigare. Ännu på 1930-talet kunde man hävda att psalm-språk — liksom annat religiöst språk — skulle ligga på en högre stilnivå än vardags-språk. Det skulle vara högtid kring en psalm. Nu är idealet att även psalmen skall tala vardagsspråk. Det är ett pedagogiskt ideal, men det hänger också samman med en modern teologi, som betonar att det religiösa livet är en del av vardagen och skall manifesteras i det dagliga livet. Ett sådant stilideal kommer framför allt i konflikt med den uppfattning som bestämt stil-läget i det slutande 1700-talets och det tidiga 1800-talets psalmdiktning. Ödmann och Wallin har ofta vad man kallar en "retorisk" stil. Men det börjar inte med dem: redan Spegel är starkt retorisk i vissa psalmer. Och det slutar inte heller där. Det gör att en betydande del av 1937 års psalmbok har denna karaktär. Att transponera ner vissa av de gamla psalmerna vore helt omöjligt; en väsentlig del av deras karaktär, hur man nu ser på den, ligger just i den höga tonen. En tredje faktor som i dag gör revisioner svåra ligger i att den moderna människans ordförråd har blivit, om inte torftigare, så åtminstone ett annat än det psalmtilläg-nelsen förutsätter. Det gäller många "allmän-na" ord. Hur många ungdomar av i dag vet

vad "skepnad", "släkte", "smäleik" eller "sämja" betyder? Sådana ord kan behöva bytas ut, och det låter sig väl också göra, men då riskerar man att välja ord med så lågt stilvärde, att de bryter med omgivningen. Värre är emellertid att moderna människor inte förstår det traditionella — och ytterst bibliska — språkets centrala ord: *barmhärtighet, bot, bättring, frälsning, helgelse, hugsvalelse, rättfärdighet. Synd* betyder för de flesta något annat än vad det gör i det kristna språket och ett ord som *kött* väcker helt felaktiga associationer. Alla dessa ord kan knappast bytas ut mot andra.

Att det kristna språket i psalmerna blivit så främmande beror emellertid inte bara på bristande ordkunskap. Våra ord svävar inte fria i rymden, de uttrycker delar av vår världsbild. De kristna orden fungerar i den kristna världsbild som är Bibelns. Det sägs ibland, kritiskt, att det traditionella kristna språket förutsätter en agrar miljö: alla bilder är hämtade från jordbruk och fårskötsel. Den moderna, i staden uppvuxna människan kan inte leva sig in i detta, det blir bara exotiskt för henne. Och det är väl riktigt. Men till det kunde man svara, att Bibeln även förutsätter en urban kultur, som länge var nästan okänd för de flesta i ett land som Sverige. Vad föreställde man sig när man läste om Jerusalem, dess gator, portar och torg? Sådana svårigheter följer alltid med, om texterna skall nå ut till alla, oavsett vilken miljö de är förtrogna med. Besvärligare är att det gamla kristna språket också förutsätter en bestämd samhällsstruktur, en samhällsstruktur som inte bara blivit oss främmande utan som vi under senare årtionden sökt riva ner. Gud framställs som konung, som majestät, sittande på en tron, människorna som hans undersåtar. I sådana bilder lyser strukturen väldigt tydligt igenom, men den finns, mera latent, i hela språket. Ordet *nåd* får sin innebörd bara om man tänker på en konungs gunst och välvilja mot undersåtarna eller en domares mildhet mot brottslingarna. Inte bara modern samhällsuppfattning och modern psykologi utan också modern teologi har sökt bryta ner sådana kvarlevor. Men i den gamla psalmen finns de där, genomgående.

Där kan de ine elimineras utan att psalmerna själva förstörs. Men vad vill man då vid en revision? Är man medveten om hur väsentliga dessa föreställningsformer är för de gamla psalmerna och söker man därför att bevara dem, då riskerar man att psalmen talar till den moderne läsaren bara så som gamla byggnader på ett museum: ”ja, så tänkte/levde man då”!

Med dessa ord har jag velat antyda de problem som en psalmrevision ställs inför. De visar att allt är sammanvävt, att det egentligen inte går att — som vi här enligt uppdrag skulle göra — särskilja teologiska, estetiskt-litterära och stilistiska aspekter. När jag nu söker bedöma vad 1969 års psalmkommitté gjort beträffande psalmerna i 1937 års psalmbok kan jag inte hålla mig bara till litterära eller estetiska frågor. Men jag har också med dessa ord velat antyda, att frågan ytterst gäller *vad* man vill med en psalmrevision. Vill man i första hand ge åt den moderna människan sånger, varur hon kan hämta uppbyggelse, andakt, tröst och frid och ord att uttrycka sina tankar och känslor med eller vill man i första hand bevara en gammal skatt åt en eftervärld. Och om det förra är det primära: vilka vänder man sig till? Vänder man sig till alla, unga och gamla, eller vänder man sig till dem som redan är något förtrogna med det kristna språket? Och om det senare är det primära: vilket ideal har man? Vill man, på antikvariskt sätt, söka återställa i ursprungligt skick, så som man vid restaureringar skalar bort cement och överkalkningar, eller ger man även senare bearbetningar ett berättigande?

Det är tydligt att både medlemmarna av psalmkommittén och bearbetarna har haft olika meningar härvidlag. Att döma av förordet till ett häfte som sänts ut (*Information. Arbetsmaterial. Läge november 1978*) tycks det antikvariska intresset ha dominerat: ”Samtidigt är psalmskatten, tillsammans med dess musik, ett kulturarv som måste vårdas och föras vidare till kommande generationer.” Att den aspekten varit vägledande i arbetet med många psalmer är också tydligt, då man ser på hur revisionen har bedrivits. Man har sökt gå tillbaka till

ursprungliga versioner. Det betyder oftast att man har skalat av wallinska bearbetningar av äldre svenska psalmer men ibland även att man gått till det utländska (oftast tyska) originalet och gjort en helt ny, mera trogen översättning av detta. Exempel härpå är den psalm som i 1937 års psalmbok har nr 37. Men detta innebär också att man har gjort ett estetiskt val: Luthers original har ansetts värdefullare (omedelbarare, mer dramatiskt) än den svenska översättningen. På liknande sätt har de svenska 1600-talspsalmerna i sitt ursprungliga skick ansetts vara bättre än vad de blivit genom Wallins och andras bearbetningar. Det är i samklang med den allmänestetiska uppfattning som rått alltsedan romantiken och som går ut på att det ursprungliga också är det värdefullaste. Men konsekvent har inte denna princip genomförts. Wallins och hans samtidas originalpsalmer har ofta reviderats mycket hårt. Här har man inte sett något värde i det ursprungliga. I själva verket har revisionen utgått från en bestämd estetisk värdering, där 1500- och 1600-tal satts högre än 1800-tal. Denna värdering är inte oväntad; den hänger samman med det paradigmskifte som skedde något decennium in på 1900-talet, med Eliot som viktigt namn, och som ledde till att man under kritik av 1800-talstraditionen lyfte fram 1600-talets metafysiska diktare i England och, ute i Europa, barocken i Tyskland, Spanien och Frankrike. 1937 hade Sverige inte nåtts av denna omvärdering, även om Liedgren hade funnit den spegelska psalmens egenart och fått in den sköna ”Min själ du måste nu glömma” i psalmboken. Nu har omvärderingen slagit igenom och yttrar sig dels i att man ser positivt på 1600-talspsalmerna, dels i att man söker komma ifrån Wallinspsalmernas retorik med dess många abstraktioner.

Uppvärderingen av 1600-talet har emellertid sina gränser. Ett stort antal psalmer, särskilt botpsalmer, har utmönstrats. Ändå utgör de en väsentlig del av 1600-talets ”egenart”. Man kan förstå utmönstringen: i vår tid skulle dessa psalmer knappast kunna väcka några äkta känslor. Men det är tydligt, att det bara är vissa delar av 1600-talspsalmens egenart man önskat bevara.

Det blir allvarligt då man behåller en psalm men reviderar den. Vid revisionen har i några fall det som bär upp psalmen gått förlorat. Spegels psalmer, särskilt passionspsalmerna och aftonpsalmen "Nu vilar hela jorden", bygger på en korresondenstanke. Den långa "Jesu lär mig rätt betänka" följer Jesus på lidandesvägen och förbinder vid varje station det konkreta skeendet med en andlig motsvarighet:

Du hudflängdes och afkläddes
 At min sjuka, nakna själ,
 Mätte läkas, prydas wäl:
 Du led spott och swåra häddes,
 At jag ära wänta må,
 När jag skal för honom stå.

Så lyder en av stroforna i 1695 års psalmbok, och formen är bevarad i 1819 och 1937 års psalmböcker. Kommitténs förslag beträffande denna psalm är ännu inte färdigt, men det som presenterats visar att man låtit denna hela psalmen bärande korresondenstanke i vissa verser gå förlorad. Vill man förmedla en svunnen tids andliga erfarenhet till en ny tid måste man också bevara denna tids främsta metod för andakten.

Estetiskt äventyrligt blir det när gammalt och nytt blandas i samma psalm. "Ingen sätter en lapp av okrympt tyg på en gammal mantel." Men det har skett många gånger. "Låt ingen vägra dig din glädje / Herrens nåd är ny var dag" är i sig fint sagt — och mycket kännetecknande för sin upphovsman — men det är omöjligt att inplacera i en 1600-talspsalm (369:2). Stroforna 3 och 4 i samma psalm skvallrar också tydligt om att de är skrivna under senare hälften av 1900-talet, medan strof 5 ("Sjung, bed och gå på Herrens vägar") är kvar nästan oförändrad från den gamla versionen. I kommentaren till denna psalm sägs att den stora ändringen gäller innehållet. Men innehåll och språk/stil kan inte skiljas åt. Här kolliderar inte bara två tiders tankar utan också två slags estetik. Ett annat exempel erbjuder 133, där de båda första raderna lyder:

Kom Skapare, Guds Ande, god.
 Besök vårt hjärta, ge oss mod.

Det är ord av självklar enkelhet. Men de båda följande kontrasterar genom sin tafatt-het:

Du från begynnelsen var med.
 Vad vi behöver bäst du vet.

Det kan vara naivism, men i sammanhanget är det förödande. Ett liknande tafatt och vardagligt inskott är "att jag kan mitt bästa göra" i 396:2. Man kan inte undgå att tänka på den vanliga ursikten: "Jag har i alla fall gjort mitt bästa." 424 måste jag också nämna i detta sammanhang. Redan Wallin hade där satt in två nydiktade strofer ("Ack saliga dag, ej uppenbar" och "Ack, låtom oss lova och bedja vår Gud") i vad han uppfattade som folkvisestil. Men genom att man i förslaget nu gått tillbaka till den gamla visboksversionen har stilbrytningen mellan det gamla och Wallins inskott — som dessutom moderniserats — blivit ännu större. Exemplet visar att det är en svår väg kommittén beträtt, då den på en gång velat återställa och modernisera.

För den tidiga 1800-talspsalmen har man i allmänhet inte haft stor respekt. Det förvänar på ett sätt, när man tänker på att den psalm som skrivs i dag, ändå i viktiga avseenden är en utlöpare av Wallinspsalmen. Visst är det sant att högtidligheten i de många psalmerna om Gud som Skapare och Försyn är främmande för oss, fastän vår betoning av Första trosartikeln borde kunna ge oss en ny syn på dem. Men i andra avseenden lever vi vidare på arvet från Wallin. Wallin har sina abstraktioner som *Dygd*, *Vishet*, *Sanning*, och de tycks oss tomma, men vi har andra som framför allt *frihet*. Och medan medeltidspsalmerna utgår från det objektiva i Guds frälsningsgärning ("Världens Frälsare kom här") och objektivt och subjektivt möts hos Spegel ("Min själ du måste nu glömma") utgår Wallin, i Eroskärlekens tradition, från det subjektiva, människans gudsbehov och gudslängtan ("Huru länge skall mitt hjärta", "Var är den vän som överallt jag söker"). Men så gör också Beskow ("Tränger i dolda djupen") och Liedgren ("Mästare, alla söka dig") och så gör också många nydiktade

psalmer ("Min längtan är äldre än solarnas ljus", "Jag har ofta frågor, Herre" och "För det nya, obekanta" i Psalmer och visor 1976 resp. 722, 694 och 699). Modern teologi är inte enhetlig, men det finns en stark tendens i den till inomvärldslighet, tydligast kanske när det gäller det eskatologiska. Frälsning blir frälsning från yttre förtryck, Guds rike blir tusenårsriket på jorden. Tendensen har sitt klara uttryck i Beskows "Ack saliga dag", men den skymtar redan hos Wallin, då han låter frälsningen i "Vänligt över jorden glänser" bestå i att "Så fick jorden ljus och tröst", "så fick jorden dygd och frid" och att jorden "må en förgård bliva / Till den himmel, dit du vill / Samla dem dig höra till". Det vore orätt att säga att den nya psalmen är skygg för Kristus och hans försoningsdöd, vilket kan sägas om Wallins psalm, men den är ändå rädd för att tala konkret om Satan, döden eller om människans synd. Därmed ansluter den sig till Wallin. Sådan skygghet kände inte Luther, 1600-talet eller väckelserörelserna. Det är något av en paradox att de moderna psalmerna är så otydliga på denna punkt, då TV och tidningar talar så tydligt om onskans och dödens makt. Det är emellertid en teologisk fråga, och jag skall inte gå närmare in på den. Men det är också en estetisk fråga och den aktualiseras i bearbetningen av de gamla psalmerna. I kommitténs förslag har de mest konkreta psalmerna och verserna rensats ut och uttrycken för det onda ibland slätats ut (*synd* blir *brist* etc.). Det är en reform i Wallins anda, och trots viljan att i vissa fall gå tillbaka till reformation och 1600-tal kommer den nya psalmboken att bli mer konform, bli ännu mer präglad av sin tid än Wallins.

Det förefaller alltså som om kommittén i sitt arbete endast i ringa utsträckning kunnat fullfölja sin intention att gå tillbaka till det gamla. För min del tvivlar jag på att en sådan intention är riktig. Skall den gamla psalmen bevaras måste det ske på annat sätt än genom restaurering i en ny, allmänt gällande psalmbok. Det finns en viktig faktor att ta hänsyn till, nämligen *traditionen*. I några fall, där nya översättningar gjorts eller ren omdiktning skett har den form

generationer använt gått förlorad. Kommittén har visserligen beträffande flera enskilda psalmer framhållit värdet av den välkända formen, och under revisionen har man också, efter kritik av referenter, inte sällan övergivit en mer radikal nydaning, men veterligen har inte något klart ställningstagande till frågan om traditionens värde gjorts. Många psalmer har förändrats nästan till oigenkännlighet. Det gäller 33, där vers 2 nu blivit mycket svår och bryter av mot omgivningen, 86 och även 424. Om man, som kommittén tycks göra, betonar generationernas gemenskap, borde man kanske också tillerkänna själva bandet, traditionen, ett större värde. Det är sant att traditionen kan hindra oss från att se både vad som en gång varit friskt och nytt och vad som alltid varit och alltid kommer att vara dåligt. Men traditionen spelar nog en större positiv roll för de kristna än man ibland tror. Det gäller nog också dem som sent sökt sig till kristendomen. Just traditionen ger dem trygghet.

Här aktualiseras också en annan fråga som efter vad jag kunnat finna inte alltid varit present för kommittén, den nämligen, att psalmen tjänar olika bruk men primärt är sångtext. Det brukar om den populära sångens texter sägas, att de är så banala. Med all rätt. Men all sångtext måste, om den skall fungera som sångtext vid unison sång, vara i viss mening "banal", enkel, okomplicerad. Om texten inte är det blir den det vid sjungandet. Då märker man inte komplikationerna, man glider över dem, och vägen från sångens början till dess slut blir rakare än den egentligen är. Skillnaden mellan "Lyrik der synges" (termen från L. L. Ludvigssens intressanta bok, där dessa frågor utreds) och annan lyrik är efter modernismens genombrott större än den var tidigare. När 1600-talsförfattarna skrev lyrik skrev de — med undantag för sådana former som sonetter — lyrik avsedd att sjungas. Ännu Fröding och Karlfeldt hade det nära förhållandet till sånglyriken. Men åtminstone alltifrån 40-talet har vi av "riktig" lyrik krävt en tankens och uttryckets komplikation som är oförenlig med sånglyrik. Härifrån tycks en påverkan ha skett på i varje

fall några av bearbetarna. Resultatet har blivit en i bilderna lysande men kantig och av tvära kast kännetecknad poesi som knappast passar i sånglyrik — alldeles bortsett från att den kräver mycket av läsarna. Bearbetningarna av 86, 254 och 354 har denna karaktär. Jag anser det vara svårt att helt avvisa sådana psalmer. Men kunde de inte placeras i en särskild avdelning "läsepsalmer"? Kommittén har tydligen tänkt sig en sådan placering för Lindschölds sköna och djupa "Nu i tysta skuggan fången" (437), som nu framträder närmare originalet, av-

klädd Wallins hårda bearbetning. En sådan uppdelning motiveras också av att psalm ju inte är *bara* sångtext. Traditionellt har psalmen också använts vid enskild andakt och begrundan. Gjorde man en sådan uppdelning kunde fler gamla psalmer bevaras och problemet med återställande kontra tradition till en del lösas. Jag föreställer mig nämligen att behovet av närhet till traditionen är mindre vid den enskilda läsningen än i den gemensamma gudstjänsten, i psalm-sången.

Språk och stil i psalmboksrevisionen

AV CATHARINA GRÜNBAUM

Varje psalmkommitté som låter revidera en psalm sätter sin egen tids prägel på den. Det är oundvikligt, men det är också nödvändigt. Den språkliga delen av en psalmboksrevision syftar till att göra de psalmer som befinnes värdiga tillgängliga för samtidens brukare; vad som är ohjälpligt dött skall lyftas bort, vad som är skröpligt men i grunden användbart skall blåsas liv i, vad som är dunkelt och knaggligt skall putsas upp och hyfsas till.

Men strävan att göra den svenska psalm-skatten tillgänglig för samtiden tar sig olika uttryck vid olika tider. Wallin gjorde ju mycket omfattande bearbetningar av en äldre tids psalmer, i enlighet med vad han ansåg vara sin tids krav, medan 1937 års psalmbok är en försiktig revision av sin föregångare. 1969 års psalmkommitté har sagt att utgångspunkten för dess revisionsarbete har varit att inte göra större omarbetningar än vad som krävs — vilket i praktiken innebär delvis mycket genomgripande omarbetningar av psalmerna sådana de gestaltar sig i 1937 års psalmbok.

Några riktlinjer i formell mening säger sig kommittén inte ha haft för revisionsarbetet. Handlingsprogrammet har i stället fått växa fram i kontakt med materialet. Hur riktpunkterna vid revisionsarbetets början tog sig ut framgår av informationshäftet från november 1977 (apelsinhäftet). Där trycker man mycket hårt på begripligheten. Kommittén säger sig sträva efter att presentera de 17 reviderade psalmerna i häftet på ett tidsenligt språk. Vidare säger man sig föredra vad man kallar det riktiga ordet (vad nu det är för något) framför det som

för somliga är mer "poetiskt" klingande; i det efterföljande häftet från november 1978 (päronhäftet) uttrycker man det så att innehållet i förekommande fall prioriteras framför den fulländade formen. Vidare framförs principen att återföra många förwallinska psalmer till ett ursprungligare stilläge: "Det har varit en målsättning för kommittén att låta de olika århundradena och fromhetsriktningarna stå fram i den särart som finns i originalpsalmerna och att så långt som möjligt också låta varje psalmdiktare ha kvar sin personliga egenart, sådan den ofta finns i enstaka rader eller strofer i texterna. Därigenom skulle en ny psalmbok också i betydligt högre grad än den nuvarande kunna bli ett stycke levande kyrkohistoria, även om detta inte är dess huvudsakliga funktion. Under alla omständigheter skulle man på ett annat sätt än nu kunna lyssna till Luthers, Olaus Petri, Spegels och Svedbergs röster."

Som medlem av referensgruppen för bedömning av revisionsförslagen och senare som till kommittén knuten språkexpert har jag kunnat följa många av de bearbetade psalmernas metamorfoser fram till det skick de nu fått i betänkandet "Den svenska psalmboken" (SOU 1981: 49—50). Kritiken från referenterna har ofta varit lika hård som berättigad. Vad vi har fått se har i alltför många fall varit ett missförstått bruk av begreppet "tidsenligt språk", t.ex. anakronismer och modevändningar, vidare en ton av tramsig innerlighet, programmatisk glädje och försök till en sorts nyenkelhet som är väsensfrämmande för de psalmer som utsatts för den. Därtill kommer språk-

ligt tafatta konstruktioner, rena språkfel och ett omåttligt bruk av misslyckade assonanser. Många av psalmerna visade sig ha blivit tummelplats för bearbetarnas egna visioner. Om Luthers, Olaus Petris, Spegels och Svedbergs röster tidigare varit svåra att urskilja genom det Wallinska välljudet var de nu inte lättare att få håll på genom söndagsskolejollret.

Det resultat som hittills uppnåtts är emellertid långt bättre än vad man vågat hoppas. Under arbetets gång har de första principuttalandena om språket och stilen i revisionen konfronterats med den verklighet som psalmmaterialet, språkets möjligheter och bearbetarnas förmåga erbjuder. Både kommittén och bearbetarna har mjukat upp och nyanserat synen på psalmerna och behandlingen av dem. De något fyrkantigt formulerade riktpunkterna har fått ge rum för större hänsyn till psalmernas och psalmspråkets egenart och rätt till egenart. Principen om "det riktiga ordets" företräde framför det mer "poetiskt klingande" hävdas inte längre. "Hädde", "dagens tunga", "purpras" som fört en osäker tillvaro har återfått sin plats i slutförslagen. ("Helga", adj., och "hugsvala" har däremot mönstrats ut.) Särskilt har man varit återhållsam när det gäller psalmernas eller enskilda strofers inledningsrad. Vid många tillfällen har de formulerats om till oigenkännlighet men sedan ändrats tillbaka till den gestalt — eller ungefär den gestalt — vi är vana att möta dem i. "Jag kommer av ett brusand hav" börjar 555: 3 alltjämt, efter att på försök ha fått inledas med "Jag kommer av ett stormigt hav". Man har till och med gått så långt att man tar upp begreppet "ordmystik" och erkänner vissa s.k. svåra ords eller ordsammanställningars värde som stämningsskapare eller igenkänningssignaler.

Formuleringen om att psalmerna skall presenteras på ett tidsenligt språk har försvunnit. Däremot sägs det, mycket klokt, att enligt kommitténs mening "blir texten levande när den ges en språkdräkt som är tillgänglig för vår tid", vilket är något annat och vilket ger helt andra möjligheter till ett utnyttjande av språkets rikedom.

Åtskilliga psalmer har lämnats i så gott

som orört skick, somliga trots ett språk med föråldrade drag. Det gäller t.ex. 55, "Var hälsad sköna morgonstund", som får stå kvar som ett, som man har kallat det, "Wallinmonument". Det gäller de fem sista stroferna av 600 (som nu utgör hela psalmen), som har fått behålla inte bara verben i pluralis utan också konjunktiver som *stige*, *signe*, *råde*, *lyse*, imperativformen *låt om* och gamla dativer som *i nåde*, *oss allom*, *i allo lande*. Framtidens psalmbbrukare berövas inte helt möjligheten att sjunga på fädrens vis. Alla psalmer blir inte praktisk vardagsvara. Inför de gamla psalmerna kan man känna som inför ömt vårdade släktklenoder som bara tas fram vid högtidliga tillfällen: vördnad, glädje och delaktighet i traditionen.

Kommittén har inte hårdragit principen att ändra verbens pluralformer för att åstadkomma ett tidsenligare språk. Ofta har psalmens karaktär eller möjligheterna att ändra utan att anställa skada fått avgöra. I översättningar har det i allmänhet varit befogat att ändra till singularis — översättningar gör sig bättre i en språkform som inte är tidsmarkerad. Som exempel kan nämnas Ingemanns "Härlig är jorden" från 1850, där man bytt pluralformerna till singularer och ändrat raden "Änglar den sjöngo" till det naturligare "Änglarna sjöng den" (i det danska originalet "Englene sang den"). I psalmer från 1500- och 1600-talen har man också ändrat till singularis, vilket måste sägas vara riktigt. Att avlägsna andra ålderdomliga drag i ordval och ordböjning men låta verbens pluralformer ensamma stå kvar vore att skapa en falsk autenticitet. I vissa av de svenska 1800-talspsalmer som i övrigt bearbetats mycket lite kan det däremot finnas skäl att låta dem stå kvar, och så har också skett emellanåt, medan de 1900-talspsalmer återigen som har verb i pluralis vinner på att få dem utbytta, då stilen i övrigt ändå oftast är rätt modern och pluralformerna många gånger endast en eftergift åt en konvention. En massiv anhopning av pluralformer kan förmodligen för dagens och morgondagens psalmbbrukare göra avståndet till en psalm längre än vad som är nödvändigt. Å andra sidan bör man inte

underskatta psalmbrukarnas förmåga att tåla otidsenligheter: många barnvisor, jullekar och snapsvisor med plurala verb är i högsta grad levande bruksvara.

Andra psalmer åter har bearbetats med lätt hand — ändringarna har gällt enstaka rader som haft ett innehåll eller en språkform som gör dem svåra för vår tid — svåra att anamma eller svåra att förstå. Här kan nämnas K.-G. Hildebrands version av 102, "Vad ljus över griften", som i allt väsentligt är Franzéns psalm, men där t.ex. "en förstling till livet" har bytts mot "vår segrande Herre (v. 4), och "I fromme, vi klagen, vi misströsten I" mot "Ni fromma som klagar, vad sörjer väl ni?" (v. 5). Här kan också nämnas Britt G. Hallqvists bearbetning av 474, "Den blomstertid nu kommer", som nu torde kunna sjungas till sista raden av alla skolbarn. I 1937 års version lyder (snarlikt 1695) sista versen så:

Välsigna årets gröda
och vattna du vårt land.
Giv oss nödortftig föda,
välsigna sjö och strand.
Av himlen drype fetma,
bepisande vår jord,
och flöde nådens sötma
till oss av livets ord.

Versens senare del är omöjlig i dag. Den nya versionen ansluter direkt till raden "välsigna sjö och strand". Man märker inte att ett nytt stycke lagts till det gamla; det nya är tidlöst och allmängiltigt och fogen är omärklig genom upprepningen av "välsigna":

Välsigna årets gröda
och vattna du vårt land.
Giv alla människor föda,
välsigna sjö och strand.
Välsigna dagens möda
och kvällens vilostund.
Låt livets källa flöda
ur Ordets djupa grund.

Vidare kan nämnas den nya versionen av 22, "Gud Trefaldig", som har fått en gestalt med vår tids språkformer och konstruktioner, men som helt har bevarat innehåll och ton. Jag vill inte säga att psalmen har mo-

derniserats, det ger fel associationer, snarare att den fått ett språk som inte är tidsmässigt markerat. "Gud Trefaldig, stå oss bi" lyder anslaget numera, och i fortsättningen står det

Styrk oss, att vi med din kraft
det onda övervinne,
i dig vår trygghet finner
och fram till målet hinner

där 1937 års psalmbok har

Styrke oss din kraft att vi
det onda övervinne
och så med kristligt sinne
det sälla målet hinne.

För den säkra språkhanteringen står Lars Lindman. Ett ypperligt exempel på hur en psalm kan läggas till rätta nästan utan att man märker förändringarna är 439, som har bevarat äldre drag som "framliden", "tillstundar", "från oss är solen skriden" men som i övrigt har fått en språkform som inte är bunden till någon särskild tid och med enklare ord och klarare syntax:

Nu är en dag framliden
och natt tillstundar visst.
Från oss är solen skriden
bliv när oss, Jesus Krist.
Ge oss en stadig tro
och alltid oss bevara,
så att vi utan fara
kan gå till nattens ro.

(Tidigare:
Förlän en stadig tro
och städse oss bevara
att vi kan utan fara
gå till vår nattero.)

Av de psalmer som har presenterats har så till sist en mycket stor del undergått ganska genomgripande förändringar. Inte sällan har det rört sig om att återskapa psalmer som blivit oigenkännliga bakom efterföljande tiders överlagringar.

I många fall har det också lyckats bearbetarna att skänka nytt liv åt psalmer i fara genom att ta fasta på den levande kärnan i dem och avlägsna sådant som är dött eller obegripligt eller stötande eller löst

påhängt. K.-G. Hildebrand har givit sig i kast med Spegels "Lovad vare Herren", nr 10. "Bearbetningen utmärks både av märktighet och grace. Den är ett alster av utsökt handaskicklighet", skriver Augustin Mannerheim i Vår Lösen 3/4 1981. Hildebrand visar på ett övertygande sätt hur man på ett tidlöst språk kan låta en annan tid komma till tals så att vi kan förstå den. Det är inte många rader som överförts intakta från Spegels original, i många fall har en strof arbetats in i en annan, men det är Spegels psalm som möter oss med 1600-talets konkreta bilder, inte Wallins med sin tids abstrakta och allmänna. Där Wallin i sin bearbetning talar om "böljans stim" skriver Hildebrand "fiskstim", där Wallin skriver "Dig prisar ... luftens kvitter" restituerar Hildebrand Spegels text "alla fåglar talar om Guds härlighet". Regn och vind, hagel, snö och isar, vilda djur och tama, till och med de stora valarna har återupptagits och fått följa med in i den nya versionen, och den har blivit en levande dikt utan tycke av museiföremål men också utan störande anakronismer.

Här förtjänar också att nämnas Olov Hartmans 424, "Den signade dag", som har fått en enhetligare ton som dessutom är närmare visans, och 41, "Gläd dig du Kristi brud", om vilken det sägs i betänkan det att bearbetaren Britt G. Hallqvist "med små medel ... moderniserat språket, återinfört mer av den äldre textens åskådlighet och närmat psalmen till det bibliska stoffet". Fler exempel kunde ges, men dessa liksom de övriga som givits hittills kan räcka som prov på efter vilka vägar man kan bedriva ett lyckosamt revisionsarbete.

Den reviderade psalmbokens mest framträdande karakteristikum — det gäller såväl mycket som litet bearbetade psalmer — är nedtoningen av stilen. Man söker sig bort från de stora orden, de påträngande bilderna, de starka effekterna. Barockens uttryck för syndamedvetenhet och dödstankar, romantikens s.k. prunkord, ungyrklykhetens storvulnhet avlägsnas eller dämpas. Vår tid skyggar inför vad den uppfattar som känslotarkt, högtidligt eller högravande. Karak-

teristiskt är att flera av referenterna reagerade starkt mot "dödens istappshand" i Grundtvigspsalmen 573 (uttrycket, som har sin direkta motsvarighet i originaltexten, har dock tagits in i slutversionen). Nedtoningen är förmodligen en förutsättning för att många av psalmerna skall kunna hållas i bruk och därmed vid liv.

Som ett exempel på en sådan nedtoning kan nämnas bearbetningen av J. A. Eklunds "Fädernas kyrka", 169. Dess uttryck för storsvenskhet ger lätt en dålig smak i munnen, men psalmen hör till de mera älskade och använda. Vid bearbetningen har man lyft bort de mest chauvinistiska stroforna och det krigiska har dämpats: "kämparnas färd till den sista hamn / fanan och konungaskruden" har ändrats till "färden till sist mot vår trygga hamn / väntan på livet i ljustet" och "ädlast bland samfund på jorden" har blivit "ett med Guds kyrka på jorden", för att nämna ett par av de textställen som ändrats.

En annan tid med en annan smak kan komma att finna dessa vår tids stilideal tama och urvattnade, och det är inte otänkbart att en framtida psalmboksrevision kommer att sträva efter att återinsätta vad man kan komma att anse som förlorade värden. Och i många fall kan man tycka att bearbetarna varit väl ängsliga för det särpräglade, för orden med klang och lyskraft. Trettondagspsalmen 67 börjar i den tidigare versionen, med samma ordval som i 1695 års psalmbok: "En stjärna gick på himlen fram / för Österns vise, undersam". I den nya bearbetningen lyder den "och Österns vise såg dess glans". Hur mycket mer av förundran och andakt inför den märkliga stjärnan får vi inte känna genom ordet *undersam*, men den upplevelsen berövas oss nu. I Lutherpsalmen 134, "Kom helge Ande" lyder bönen "Vår köld, vår tröghet övervinn, / o kom i våra hjärtan in". Bearbetningen har "Med goda gåvor fyll vår själ / och låt ditt ljus få lysa där" — ljustet i vårt inre är en stående psalmpoetisk ingrediens. Jämmerdalen i 51, "Det är en ros utsprungen" är kvar, men dess motsats fröjdesalen har bytts till "högtidssal", vilket inte ger lika god mening. Exemplet kunde

mångfaldigas. Rent befängt blir det när man ändrar "Guds evigt goda vilja" i 24: 1 till "Guds nåd och goda vilja". God vilja är något som kan tillerkännas den som ärligen strävat men inte lyckats. I sammanställningen "evigt goda vilja" föreligger inte den aspekten. Skulle *evigt* vara att säga för mycket? Många gånger tycker man sig också skönja en okänslighet inför tidigare psalmdiktarens stilmedel, och särskilt drabbad är Wallin. Hans "Jag går mot döden var jag går", 549, refuseras med motiveringen att den genom "de högtidligt retoriska orden *dolda skiften, griften, då graven softet höljer, saligt val, dödens dal*" har tappat bort den växlande rytmen i det danska originalets vandringsmotiv. Det är riktigt att psalmen inte är en trogen Brorsonöversättning utan snarare en omdiktning, men som sådan ett mästerverk, en av de dikter på svenska som fyller en med "helig bävan". Men termen "retorik" har nu blivit en nedsättande etikett som ofta anbringas nära nog reflexmässigt på det Wallinska ordvalet utan tanke på och känsla för uttryckskraften i detta ordval. (Och om den nya bearbetningen kan knappast sägas att den gör Brorson rättvisa.)

Att en psalmrevision kommer att bära drag av den tid den utförs i ligger i sakens natur. Men karakteristiskt för en väl genomförd bearbetning är att dess samtid inte uppfattar den som samtida utan som tidlös. Mest störande blir det när gammalt och modernt kolliderar inom samma psalm. Stilbrytningarna är dessvärre ett ytterst påfallande drag i den reviderade psalmboken. En av bearbetarna, Augustin Mannerheim, argumenterar till och med för stilblandningen (i Vår Lösen 3/4 1981): "Hur önskar jag att min revision av t.ex. en Hedbornpsalm skall avvika från den normen? Jo, med två sorters stilmarkörer, dels sådana som säger oss: det är Hedborn! . . ., dels med ord . . . som säger oss: det är 1980!" Nej, säger jag. Gamla hus restaurerar man med nytt friskt virke, däremot sätter man inte gärna in gabondörrar och dörrfoder av plast. Men det är ungefär vad som sker när man i Lutherpsalmen 113: 3 sticker in ett "vår verklighet är Kris-

tus" eller i 426, "Ljus av Ljus, o Morgonstjärna" skriver "Din är dagen, varje stund / gör du evigt meningsfull".

Andens vind blåser i var och varannan Frostensonpsalm i Psalmer och visor; denna schablon behöver inte läggas i munnen på Luther också, som i 561: 3. Olov Hartmans rymdvisioner har likaledes hemorts rätt i Psalmer och visor, men i den fortfarande 1600-talspräglade 369, "Min själ, låt Gud i allt få råda" är de ett främmande element. (Dessutom är bilden besynnerligt konstruerad: Guds kärlek liknas vid rymdens klara djup och denna rymd är fylld av Herrens kunskap; v. 4.)

Att ändra Spegels anslag "Nu vilar hela jorden", i Gerhardts original "Nun ruhen alle Wälder", är inte lätt, det erkänns, men "Nu vilar folk och länder" får psalmen att låta som om den vore specialöversatt för bruk inom FN. Inte behöver man så till den grad sky formen *vorden*, som utgör rimord, att man överger det på en gång stämningsfulla och självklara "Nu vilar hela jorden". I Grundtvigs "At sige verden ret farvel", 573, översätts "hist og her" med "här och nu" — ett av 1970-talets favorituttryck inom den socialpedagogiska flumdialogen. Dessutom ger det fel innebörd: med "hist og her" avses här och på andra sidan. "Då och nu" vore en mer adekvat översättning. Man frågar sig också varför "allan tid" i 206: 5 ändras till "varje tid". Så länge vi kan skrika i högan sky, bygga på lösan sand (som i den nyss nämnda 369) och lyssna till göken i högan lind kan vi också veta att Anden är oss nära i allan tid — det är ett stående uttryck. "Varje tid" antyder skilda historiska perioder.

Wallinspsalmen 423 har bearbetats på ett mestadels väl genomfört sätt. Trots den språkliga moderniseringen kvarstår Wallins bildval och hela ton. Vers 1 avslutas dock med ett par rader som sannerligen står Wallin och hans tankevärld fjärran: "Han som gett mig denna dag / delar glädjen som jag har." En liknande konstlad konstlöshet förekommer i Lutherpsalmen 113: 1, "I dödens bojor Kristus låg", där glädjen över frälsningsgärningen uttrycks "Därför är vi glada nu".

Inte sällan inträder också en pratighet som är oförenlig med psalmens grundton. Gustaf Allons 112, "Detta är den stora dagen" från 1694 har även i den nya versionen åtskilliga drag av sin forna storslagenhet, och därför stöts man så mycket mer när man möter "Vi befrias ur vår ångest / nu när Jesus är uppstånden" som ersättning för "Men vi frias ur den vänden / sedan Jesus är uppstånden". Liknande i Petrus Brasks 313, "Var glad min själ och fatta mod". "Ändock det stundom tyckas må / som Gud mig ej vill vårda" börjar v. 2 i 1937 års psalmbok (snarlikt 1695). "Visst kan det ofta synas så: / Gud är från oss långt borta" lyder den nya medkännande formuleringen.

I släkt med det lite daltiga medkännandet är en föreställning om att vi är små och svaga och trötta och ängsliga och rädda för krav och hårda ord och sådant som är farligt. Där de ursprungliga texterna talar om hjälp i andlig och lekamlig nöd, om kraft att stå frestelserna emot, om bävan inför det egna jagets lust till det onda och om svaghet i tro och gärning anslås i bearbetningarna ibland en ton av "ängsligt knytt", som förutom att den är väsensfrämmande för kontexten är rätt prövande för psalmbrukare med starkare upplevelser av vanmakt och ångest än denna allmänna trötthet och ynklighet. Exempel: 1937, 189: 5 (J. O. Wallin): "Och när jag önskar vederfå / de krafter som ej mer förmå". Ny version: "Jag under bördors tyngd böjs ner, blir trött och orkar inte mer". 38: 3, ny version: "Han gav oss frihet och tog bort / vår rädsla inför kraven." 1937, 134: 3 (Luther — Wallin): "På korsets väg oss styrk och led, / mot frestelser med kraft bered." Ny version: "När vi är svaga och tyngs ner / o Herre Gud, din kraft oss ge." 594: 5, i Wexels originalversion 1814: "När aldrig jeg behøver mer at bæve / for muligheden af en syndig lyst." Ny version: "När jag ej ängslas mer för någon fara / och varje frestelse sin kraft har mist." Över huvud taget har många psalmer drabbats av en förbarnsligad ton, ofta en fadd idyllisering, som inte motsvarar de erfarenheter författaren en gång har klätt i ord och som heller knappast motsvarar uttrycksbehovet hos den

vuxne psalmbrukaren. Ämnet skulle räcka till en hel egen artikel.

Inte sällan möter man i de bearbetade psalmerna formuleringar som vittnar om bristande känsla för associationsvärdena i dessa formuleringar. I den nya versionen av 368: 5 sägs det: "Sätt lit till Ordet som han säger, / så öppnas himlen över dig". Raderna kan inte försvaras med stöd i Bibelns skildring av Jesu dop; att himlen öppnas över en betyder som isolerat uttryck — och som sådant står det i psalmen — att man råkar ut för ett ösregn. Formen *himmelen* anses tydligen inte gångbar här, fastän den förekommer på andra ställen — en ändring till "så öppnas himmelen för dig" har föreslagits men inte antagits. I 163, "Gammal är kyrkan", lyder de nya slutraderna i v. 3: "Om vi än här var bara två / komma han vill och bo ändå / hos oss med allt som han äger." Denna föreställning om en inflyttning med allsköns gudomligt lösöre hade kunnat undvikas om man hade följt Grundtvigs text "hos os i hele sin vælde". En bild av Treenighetens familjeliv serveras oss i 214: 4: "O Fader vår, i ära stor / du med din Son och Anden bor."

I julpsalmen 518a: 8 står det (utan stöd i grundtexten) om de tre vise männen att "var och en var nödd och tvungen, / tyckte han, att finna kungen". "Nödd och tvungen" står kvar trots påpekanden om att uttrycket gemenligen tolkas med den motvilliga Braskska innebörden. Alldeles för konkret blir föreställningen i 50: 2: "Från fängelset och graven / han bröt en väg till Fadern", liksom i 158: 2 "du som världens väl bereder, / söker dem som kommit bort" (förut "på villans stig"). Prudentiushymnen 571 har av Olov Hartman nydiktats till en psalm med både spänning och lyftning — bortsett från vers 5. Dess utförliga redogörelse för en agrikulturell process går delvis ordagrant tillbaka på ett bibelställe, Mark. 4: 26—29. Där har utförligheten en funktion att fylla, men i psalmen hänger liknelsen löst, och associationen "från ax till limpa" ligger farligt nära:

Vi sådde de livlösa kornen,
de bar på sin Skapares tanke
och grodde, blev strån på hans åker
så ax och så fullbildat vete.

På en psalmboksrevision av i dag har vi rätt att ställa ganska långt drivna formella krav. I alla händelser får den formella hanteringen inte vara tidigare psalmböckers underlägsen. Språkliga otympligheter i äldre psalmer kan försvaras som en del av psalmens originalitet; i bearbetningar kan de endast ses som uttryck för språklig oförmåga. Trots påpekanden och förslag till ändringar har mycket som odiskutabelt bara är dålig svenska i revisionsförslagen fått passera ända fram till publiceringen. Man grips ibland av misstanken att somliga bearbetare kanske har den uppfattningen att innehållets helighet rättfärdigar en valhänt och nonchalant språkbehandling. Särskilt märks en tendens till vårdslöst hopkomna konstruktioner. Några exempel: "I sitt ord han så oss säger" (255: 2). "Där jag ... i din kraft kan strida" (341: 2). (Vad menas?) "Till ditt barn du tar mig åter" (123: 3) — en komprimering av "som ditt barn tar du mig åter till dig"? "När han ropar sina vänner" (403: 5) — kunde lätt ändras till "kallar", som inte kräver någon efterföljande preposition *på*. "Som all Guds nåd förbrutit" (254: 3) — man förbryter sig *mot* något. Menas eventuellt "förverkat"? I 576, sista raden, används det oformliga uttrycket "ge skrämsel" — motivet därtill är obegripligt eftersom det enkla verbet "skrämna" skulle låta versen bibehålla den rimflätning som psalmen har i de övriga fem verserna — och i originalet. I stället för "då skulle dödens mörka flod / oss ingen skrämsel ge" kunde man alltså skriva "vi skulle inte skrämmas mer / av dödens mörka flod". Vidare: "På orons dag är han din frid" (369: 1). Orons dag framställs som en särskild dag, med samma språkliga form som "domens dag". "Led genom solskensklar och mulen dag" (447: 3) — i detta som i det föregående exemplet krävs pluralis, *dagar*. Dessutom är rytmen knagglig.

Ett drag som används till övermått i bearbetningarna är sammanställningen av lik-

artade led utan bindeord, s.k. asyndetisk fogning. I åtskilliga bearbetningar har asyndesen blivit ett bekvämt sätt att slippa undan ett rytmiskt svårhanterligt *och* eller bindeord med ännu fler stavelser. Men det är inte alla led som tål att samordnas asyndetiskt. Exempel: "Stor, gudomlig är hans makt" (58: 4). "I vin och bröd han ger oss här / vi smakar, ser hur ljuv han är" (190: 3). "Låt oss jubla, vara glada" (112: 4). "Men glömmet, föraktar hans ord" (317: 2) — fel ordning hos verben dessutom. "Se folken tackar, lovar dig", "God gärning, bättring växer fram", "Välsigna oss, o Fader, Son, / o Ande ..." — *o* måste åtminstone upprepas framför Son (alla exemplen från 497). "Han bevarar, ger oss glädje" (561: 4). "Var stund din nåd, dig själv behöver jag" (447: 3), "Dig bröt vi dock var dag emot, / slog när vi varandra slog" (153: 1). Asyndesen är ingen nyhet i den svenska psalmboken, men nytt är det lättvindiga bruket av den.

Den kanske ändå vid första anblicken mest iögonenfallande skillnaden mellan den förra psalmboken och den nya är fullrimmens undanträngande till förmån för assonanser. Psalmkommittén argumenterar, till synes ganska övertygande, för assonanserna: de har hävd i äldre psalm- och vistradition och de ger möjligheter att komma utanför den begränsade ordsfär som de traditionella psalmrimsen tillhandahåller. Möjligen kunde man tycka att kommittén alltför lite uppskattar det lyriska värdet hos fullrimmen.

Vilka språkliga och innehållsliga vinster har nu denna lättnad i rimtvånget givit? Dessvärre mycket få. Friheten har för det mesta inte lett till ett bättre utnyttjande av språkets möjligheter, till fullödigare uttryck för tanken. I stället har assonansbegreppet ofta använts som skalkeskjul för språklig lättja eller oförmåga. Vad vi får se är en mängd halvrim som inte äger ett dugg mer av innehållslig halt än de fullrim som erbjuds. Man rensar ut vad man anser vara rimschabloner, t.ex. *hjärta/smärta, skuld/huld*, men i stället inför man nya, t.ex. *son/bort, kärlek/glädje*, vilka används lika me-

kaniskt som någonsin fullrimmen, men utan att ha deras värde. Som exempel kan nämnas 425, där assonansen *son/bort* används inte mindre än två gånger, först i v. 3: "Ge tro på den du sände / på Jesus Krist, din Son, / vår frälsare den ende / som kan ta synden bort." Hos Wallin är rimorden *Krist/brist*, och de skulle kunna bibehållas enligt det förslag som givits: "Ge tron på den du sände, / på Sonen, Jesus Krist, / vår frälsare den ende / som helar all vår brist."

Även assonansen måste uppfylla vissa krav. Det första och viktigaste är att rimorden måste ha vissa ljud gemensamma, inte vissa bokstäver. *Son/nåd, sommar/kommer, slut/ljus, tänka/sjunka, bredden/vidden* är exempel på goda assonanser, medan *borta/hårda, lär/väg, hört/bröst, gett/rättfärdighet, bekänna/hjärta* osv. i all oändlighet, inte rätteligen kan betecknas som assonanser, då vokalerna med sin olika kvalitet eller kvantitet bara är lika för ögat, inte för örat. Rent provocerande är rimmet *fred/ner* (bl.a. i 58: 3) — här drivs man att vid läsningen ändra till *ned*, liksom *är/ger* (bl.a. i 155: 4), vilket lätt framkallar en känsla av att *är* skulle ha uttalats /e'/. Liknande i 424: 9, där *länder* rimmas med "och sorgen skall vändas i glädje" — varför inte utnyttja rimordet *vänder* och skriva, som säkert mången själv kommer att tänka det, "och sorgen i glädje sig vänder"? Frågan är om det inte mången gång hade varit bättre att helt släppa rimkravet, en möjlighet som Olov Hartman ibland utnyttjar. En helt orimrad psalm väcker inte förväntningar vid varje radslut. Det är f.ö. betecknande att en av de bearbetare som uttrycker sig klarast och säkrast också bäst behärskar rimmen, nämligen Britt G. Hallqvist.

Möjligheten att använda assonanser är vidare beroende av psalmens hela stil. En reformationspsalm som kanske redan har ett antal ofullständiga rim tål säkert några till, medan en genomrimmad 1800-talpsalm lätt blir skämd av ett par oväntade assonanser, helst om de är av det mindre lyckade slaget. Assonansernas ställning är också känslig. De sista raderna i en strof ställer större krav på goda rim än strofens övriga

rader, och viktigast är att psalmens slutfall klingar rent för örat (— vilket i och för sig inte behöver innebära krav på fullrim). Slutorden ger slutintrycket, och detta bör inte vara att psalmen i sista vändan gör ett platt fall. Ps. 549 erbjuder ett gott exempel (v. 2):

Jag går med Jesus, var jag går.
Han vandrar vid min sida.
I kamp och strid med mig han står,
ger tröst när jag får lida.
Hans spår jag ser i tro
och sätter där min fot.
När det är lätt, när det blir svårt
jag går med Jesus, var jag går.

Det vore ingalunda omöjligt att rädda rimkedjan *går/står/svår/går* och slippa det störande *svårt* i näst sista raden, t.ex. genom att skriva den "om vägen än är tung och svår". Än värre blir det i den sista strofen:

Mig lockar inte mer
vad världen har att ge,
men himlens glans och härlighet.
Jag går mot himlen, var jag går.

Här har bearbetaren helt släppt rimkravet i förlitan på att raden "men himlens glans och härlighet" är överlägsen varje översättning av Brorsons "Al verdens eje jeg forsmår" — t.ex. den föreslagna "All världens skatter jag försmår". Att Brorsons *går/hjerte/får/smerte* inte anses värt att överföra till svenska är vad man kan vänta sig — i stället får vi *går/fråga/bort/plåga*.

Psalmmkommittén har underskattat fullrimmens värde och framför allt överskattat bearbetarnas förmåga att handskas med assonanserna. Orden i ett assonanspar måste till innehåll och uttryck ha mycket mer att ge än motsvarande ord i ett fullrimpar för att deras existens skall vara berättigad. Psalmmkommitténs princip att formen skall underordna sig innehållet för att det senare skall komma till sin rätt får ibland motsatt verkan än den avsedda: en undermålig form drar den läsandes—sjungandes uppmärksamhet till sig och hindrar honom att se det väsentliga, nämligen innehållet.

"Liksom /sic/ tidigare revisioner är det naturligt att en bearbetning bär bearbeta-

rens personliga prägel. — — — Så långt möjligt har de sökt beakta kommitténs och andras synpunkter, men det slutliga avgörandet har i de allra flesta fall legat hos dem själva. De har också hävdats att de har det stilistiska ansvaret för utformningen av texten. Kommittén har funnit detta rimligt och i överensstämmelse med tidigare svenska psalmboksrevisioner, där psalmerna burit bearbetarnas, inte kommittéernas prägel." Så långt psalmkommitténs betänkande. Bearbetarnas integritet och fria ställning är ett förhållande på både gott och ont. MBL i konstnärligt skapande leder sällan till lysande resultat. Men bearbetarnas självständighet ställer också stora krav på dem: förutom teologiska kunskaper skall de ha insikter i språk och stil både nu och i gången tid, de skall ha en språklig uppfinningsförmåga som hjälper dem över svårigheterna och de skall ha ödmjukhet inför de psalmer de hanterar och inför deras författare och dessutom inför dagens tänkta psalmbrukare som skall ta deras verk i sin mun. I många fall har bearbetarna visat sig besitta denna kompetens — exempel har anförts — men alltför ofta verkar det som om både psalmen och psalmbrukaren underskattas medan bearbetaren värderar sin egen förmåga alltför högt.

Flera — men långt ifrån alla — av de företeelser som har tagits upp i denna artikel återgår på en och samma bearbetare, nämligen Anders Frostenson. Han har kritiserats, med och utan skäl, för sin dominans i Psalmer och visor. Där rör det sig dock om originaldiktning, och man kan kanske inte klandra Anders Frostenson för att där vara Frostensonsk. Men kommittén borde nog inte ha överlåtit en så stor del av de

äldre psalmerna på honom. Med all reverens för hans många tilltalande omarbetningar av enskilda rader eller strofer kan man dock inte förtiga att hans kravlöshet i språkbehandlingen i alltför många fall är alltför långt driven. Och i stället för att "hitta tillbaka till sin egen kanske förlorade identitet", för att tala med Anders Frostensons egna ord, har de bearbetade psalmerna väl ofta fått en ny, Frostensonsk. Så många som de är kan man också bara konstatera att den Frostensonska diktningen är ett påfallande drag även i den reviderade delen av psalmboken. Här tycks kommittén inte riktigt ha lyckats förverkliga sin föresats att undvika ensidighet och likriktning.

Psalmkommitténs syn på sitt revisionsarbete, sådan den presenteras i inledningen till betänkandet, är klok och nyanserad. Här framträder ofta en fin känsla för tidigare psalmboksversioner och psalmboksrevisioner tillsammans med insikter i vår tids olika krav och förutsättningar. Det är bara att önska att det fortsatta revisionsarbetet kommer att motsvara de föresatser som uttrycks. Än har man emellertid inte kommit därhän så långt som önskvärt vore. Ett flertal psalmer befinner sig fortfarande under bearbetning, och med deras skara borde införlivas åtskilliga av de psalmer som nu offentliggjorts. Mer tid och möda behöver ägnas åt att sätta dessa revideringar i ett sådant skick att ett utbyte mot versionen i 1937 års psalmbok kan anses befogad. Inför 1981 års psalmrevision vill man gärna uttala samma förhoppning som inför den förra, nämligen att psalmkommittén inte måtte förhastiga sig i detta så viktiga arbete.

Kan gammal psalm bli ny?

AV RAGNAR HOLTE

Första fasen i psalmkommitténs arbete var att få fram ny psalm. Psalmer och visor 76 är sedan några år i bruk i församlingarna. Där finns samlat det av det nya som stod sig i den ingående granskning och sovring som skett i en rad instanser. Men vad skall hända med vår gamla psalmskatt, med de drygt sexhundra psalmerna i 1937 års psalmbok, som i sin tur för arvet vidare från fornkyrka, medeltid och reformationstid och från de "stora" officiella psalmböckerna från 1695 och 1819? Den frågan har kommittén brottats med de senaste åren, och resultaten redovisas i det betänkande som inlämnats i september 1981. Hur ska vi bedöma resultaten? Har kommittén på övertygande sätt visat att gammal psalm kan bli ny?

Något entydigt svar kan jag inte ge. För det första har jag inte kunnat granska hela materialet, även om jag ögnat igenom allt. Jag har fått ta stickprov bland det myckna, och särskilt sett på psalmer som jag själv tycker om och räknar som klenoder som till varje pris bör bevaras. Tyvärr finner jag att somligt är chockerande dåligt. Annat är ypperligt. Mycket är halvbra eller nätt och jämnt godtagbart.

Min uppgift har varit att främst se på det teologiska innehållet. Min grundinställning är att en psalmboksrevision främst bör gå ut på att se över språkdräkten i gammal psalm. Man ska vara varsam med det teologiska innehållet. Psalmboken ska spegla de olika teologiska nyanseringar av det kristna budskapet som olika epoker har givit. Vi ska vara generösa mot och tack samma över vår egen fromhetstradition. Därmed inte sagt att alla epokers bidrag är lika omistliga. Det är naturligt om ens

hjärta klappar särskilt varmt för reformationstidens psalmer. Det var här den evangeliska folkliga psalmsången föddes, och den föddes ur en ny erfarenhet av att Gud benådar syndaren och fyller honom/henne med frimodighet och glädje i tron på Kristus. Ortodoxi, upplysning, väckelse har givit andra nyanser som i sina ädlaste uttryck bör bevaras med pietet, liksom hela Wallin-epoken och vårt eget århundrades strömningar. Som grundregel alltså varsamhet med teologisk revision! Därmed ej sagt att man ska vara okritisk mot teologin i gammal psalm. "Gör mig så from din lära bjuder, så lycklig som hon lovar mig." Dessa slutord i 423 är pregnant upplysningsteologi, men att inta den dosen av idyllisk sötma känns som att ta in beska droppar, så illa skorrar teologin mot vad man i dag teologiskt kan ställa sig bakom. Skönt att den psalmen föreslås utgå helt. Men kan t.ex. J. A. Eklunds "Fädernas kyrka" räddas ur glömskan genom att den värsta nationalromantiken skalas bort, så är det helt all right.

Men tyvärr, tyvärr: det *har* skett en del teologiska olyckor, i några fall katastrofer, i psalmkommitténs arbete. En del sådant ska jag dra fram härnedan. Det kan finnas mera som jag inte sett, därför att jag har måst välja i materialet och inte kunnat mer ingående granska mer än ett fåtal psalmer.

Jag bör kanske framhålla att min granskning skett utifrån de manuskript jag fått tillgång till från psalmkommittén. Jag har sedan endast hunnit kolla att de versioner jag granskat stämmer med det tryckta betänkandet, men den del av betänkandet som redovisar psalmkommitténs principiella resonemang har jag inte haft tillgång till (där-

emot de smärre kommentarer som i vissa fall ges i direkt anslutning till de föreslagna texterna).

Uteslutna psalmer

Ingen torde förneka att vår nuvarande psalmbok innehåller mycket dött gods. Därför är det till en början av stort intresse att se vilka psalmer man föreslår skall uteslutas. Om jag räknat rätt gäller det hela 232 nummer, alltså en dryg tredjedel av det nuvarande psalmbeståndet. Vid en hastig blick på dem som föreslås utgå har jag dragit många suckar av lättnad. I stort tror jag att man silat bort lagom mycket. Jag har funnit att det är ett fåtal av dem som jag skulle vilja ha kvar. Möjligen skulle jag stanna för ytterligare några om jag gjorde en mer ingående granskning. Men jag ska här nämna vilka psalmer det är jag skulle vilja ha kvar av dem kommittén refuserat (givetvis behöver de bearbetas). Jag ska också ge teologiska skäl för min ståndpunkt.

Först gäller det en julpsalm av Hedborn i Wallins bearbetning, nr 59 "Gläd dig, du helga kristenhet". Det är en teologiskt innehållsrik och fin psalm, som välgörande kompletterar de många naivt berättande julpsalmer vi har. Bl.a. är detta den enda psalm i vår psalmbok som utlägger Kristi gärning i termer av det trefaldiga ämbetet profet, präst, konung. Den känns inte så svårt föråldrad i formen heller egentligen. Kunde inte Augustin Mannerheim, som framgångsrikt har tagit sig an ett par andra Hedbornpsalmer (se nedan) få i uppdrag att fräscha upp också denna psalm (som f.ö. har en bra och sångbar melodi, unik för denna psalm).

Nästa är passionspsalmen 98 "Ack hjärtans ve" i Spegels översättning från tyskan. Som många Spegel-psalmer är den poetiskt högtstående, och den har också en skön melodi, unik för denna psalm. Jag föreslår att man stryker de första fyra verserna men söker rädda merparten av verserna 5 ff.

Så är jag nästan chockad över att man vill utesluta fyra påskpsalmer. Jag tycker vi har för få i den genren, eftersom vår fromhetstradition varit så inriktad på Kristi li-

dande och död. Wallins nr 103 offerar jag gärna (en innehållsligt svagare, melodisk dubblett till Luthers fina 113). Men 107, med rötter ända ner i fornkyrkan, kan man väl ändå inte bara stryka! Även 109 känner jag en del för, med dess kraftfulla om ock lite tunga melodi. Innehållsligt skulle den behöva kraftigare revideras än 107 och än 111, ännu en psalm av Spegel. Det är synd att den psalmen skall vara kopplad till den alltför mycket utnyttjade koralen "Vänligt över jorden glänser". Jag vet ingen psalm i vår psalmbok som så fint låter vad som skedde i den första påsken kopplas samman med den enskilde troendes frälsning och tillväxt i tro och helgelse, startande i dopet. Denna fina Paulus-inspirerade Kristusmystik, med de troende som i och med Kristus går genom död och uppståndelse som en pågående livsprocess, tycker jag är ett omistligt inslag i vår psalmbok.

Pingstpsalmen 128 kommer jag att sakna, inte minst dess fina melodi. Nog kunde den bearbetas? Att utesluta Gabrielssons martyrsalm 150 tycker jag också är sorgligt. Det är den enda martyrsalm vi har (om vi inte räknar 149 och 151, men de föreslås också utgå). Vad är det egentligen för fel på den, den kunde väl kvarstå så gott som oförändrad. Och vad skall annars sjungas på Annandag Jul?

Nr 152, en treenighetspsalm från reformationstiden, behövs också: vi har för få treenighetspsalmer, och denna borde hänföras till dem och inte placeras under Botdagen. Men visst krävs rejäl överarbetning. 244, 308 och 496 är tre psaltarparafraser, som jag återkommer till. Nohrborgs 300 "Den rätt på dig, o Jesu, tror" borde inte strykas — vi har inte mycket i psalmboken från den fromhetstraditionen. Verserna 2 och 3 kunde utgå. Verkligt ledsen är jag att man vill stryka 596, "Jerusalem, du högtbelägna stad", en teologiskt rik psalm inspirerad av Uppenbarelseboken, och en fin melodi.

Kvar att kommentera är två poetiskt högtstående 1900-talspsalmer, kanske inte så bra som sångpsalmer, men i så fall borde de räddas över till avdelningen läsepsalmer. Det gäller Runstedts "Skymningstimmen

sakta nalkas", nr 538, och Frostensons "I mörker skönko lyckodrämmens länder", nr 268. Det kan tyckas att vi kommer att få tillräckligt med Frostenson ändå i nya psalmboken, men jag finner faktiskt den här psalmen vara ganska unik i hans produktion, och stilistiskt helt olik hans övriga psalmer, särskilt de från senare år. Det är ett mer retoriskt och bildrikt språk än Frostenson numer har som ideal. Men den är teologiskt genomtänkt och poetiskt skön.

Frostensons psalmdiktning har under senaste halvåret varit utsatt för ett par fränt onyanserade angrepp. Jag tycker inte det är bra om en författare får för starkt dominera en hel psalmbok, och visst är det risk att vi får litet väl mycket Frostenson i nya psalmboken. Han är en ganska ojämn författare, och jag anser att man borde sova mer i hans produktion, inte minst bland de många bearbetningar han gjort i det nu framlagda förslaget. Men man får aldrig glömma att han givit oss många fina saker, både originalpsalmer och bearbetningar. Hans förtjänster framträder starkare om man sällar bort hans mindre goda produkter. Detta sagt som bakgrund till det följande, där jag kommer att gå ganska hårt åt ett par av Frostensons bearbetningar.

Psaltarparafaserna

Ett viktigt inslag i evangelisk psalmtradition har varit psaltarparafrasen. Viktigast på reformert område visserligen, för där ville man från början bara godkänna psalm med rent bibliskt underlag. Men även Luther och andra diktare inom den tradition han kom att initiera skrev psaltarparafrafer. 1695 års psalmbok upptar 91 parafrafer, upptagna i ordningsföljd enligt Psaltarens psalmer.

Om jag räknat rätt har vi i vår nuvarande psalmbok 39 psaltarparafrafer. Därav vill kommitterade stryka 20 och behålla 19, alltså inte fullt hälften. Det är i och för sig förståeligt att man går så hårt fram. Parafrasen är på sätt och vis en nödlösning, i varje fall om det rör sig om utpräglad parafrafer, som helt enkelt sätter Psaltaren på rim och fogar in den i en fast meter för

att göra den sångbar. I den mån vi i vår tid lyckas att föra in originaltexterna ur Psaltaren i gudstjänsten till sångbara melodier borde man kunna slopa alla parafrafer, kan det tyckas. Men så enkelt ligger det inte till. Goda psaltarparafrafer återger inte bara mekaniskt ordalagen i förlagan utan ger också en bestämd teologisk tolkning. Inslaget av tolkning är betydligt mer markerat i luthersk än i reformert tradition, och det gör de lutherska parafraferna mer intressanta. När det gäller nutida bearbetning av en äldre tids psaltarparafrafer måste man förstås arbeta med ögonen på två förlagor, psaltarpsalmen och parafrasen. Har man framför sig en teologiskt profilerad parafrafer bör man vara varsam med den teologiska särprägel och inte vara för snabb att korrigera texten utifrån psaltarförlagan. Det kan vara ett sätt att neutralisera psalmen och göra den överflödig. Helt förkastligt är förstås att fylla psalmen med nytt innehåll som varken finns i parafrasen eller i psaltarpsalmen.

Av de parafrafer som föreslås strukna är en del stendöda, t.ex. nr 6 och 7. Genom att 358 "Såsom hjorten träget längtar" (efter Psalt. 42) stryks reduceras våra parafrafer från den reformerta traditionen från två till en (kvar blir endast 279), men jag vill ändå inte slå något slag för 358. Klart emot strykning är jag när det gäller 308, "O Gud, det är min glädje" (efter Psalt. 116). Här är det återigen Spegel som kommit i kläm. Varför denna ringa respekt för 1600-talets störste svenske psalmdiktare? Det är en psalm fylld av glädje och förtröstan, poetiskt skön som allting Spegel gjorde, och en mycket fin melodi. 244 kunde väl också få vara kvar (Psalt. 87), även om det är synd att den har samma melodi som "Vaker upp" och "Höga majestät". Ävenså Wallins 496, en fin psalm för skördegudstjänster (efter Psalt. 65).

Under rubriken "Guds lov" finns i vår nuvarande psalmbok fyra fina lovpsalmer som går tillbaka på 1695 års psalmbok och som är psaltarparafrafer som var och en har en fin och sångbar melodi, nämligen 5, 8, 11 och 14. Melodierna till 5 och 8 är mer solenna men ändå kärvt friska, goda exem-

pel på den lite ”fyrkantiga” koralstil som i övrigt försvunnit mer och mer när vi gått tillbaka till originalformen av melodier som inte från början var ”fyrkantiga”. 11 och 14 har mjukare melodier, inte lika solenna och inte lika ”fyrkantiga”. Jag nämner detta med melodier därför att jag tror att de här psalmerna i hög grad lever genom sina melodier. Teologiskt är de inte speciellt märkliga. Bearbetningen måste faktiskt ta hänsyn till den lite varierande grad av solennitet som dessa psalmer får genom sina melodier. 5, 8 och 11 har tidigare bearbetats av Wallin. Till nr 14 har kommitterade inte lagt fram något förslag ännu — den utgör en av inalles 99 psalmer som kommittén behållit för fortsatt bearbetning.

Både 5 och 8 har i första versen som rimord Herran och fjärran. Det är ett standardrim i vår nuvarande psalmbok; det möter även i 10, 16, 43 och kanske på fler ställen. Det här har väl inte direkt med teologin att göra, utom såtillvida att sånt här kan kännas som stelnade klichéer i stället för uttryck för en levande troserfarenhet. Alla fem har vi fått i arv från Wallinska psalmboken, där man var noga med rimmen och konsekvent skrev Herran. Alla utom 43 fanns redan i 1695 års psalmbok, men där har endast nuvarande nr 8 och 16 formen Herran. Både 5 och 10 har det orena rimmet Herren-fjerran, och 16 har ett helt annat rim: Herran-ära. Nr 8 är faktiskt ensam om Herran-fjerran!

Det här är ju en detalj, men en psalmboksrevision bör vara observant och vaksam mot stelnade klichéer. Jämför vi 5 och 8, framstår i 5 fjärran som ett typiskt nödrim som inte heller motiveras av psaltarförlagan (Psalt. 28), medan rimmet kommer naturligt in i 8 (Psalt. 100). Jag tycker nr 8 fått en godtagbar gestalt i revisionsförslaget. Det är nog bäst att här behålla det gamla ”Hela världen fröjdes Herran”, och man har fyndigt ändrat tredje raden till ”Kom från orter när och fjärran”. Också fortsättningen har sådana diskreta ändringar.

Däremot tycker jag Frostensons bearbetning av nr 5 är en klar miss. Intentionen har varit att gå närmare Allons original,

under avvikelse från Wallin, men dessutom har bearbetaren fört in element som inte finns hos någondera, och inte heller i psaltaroriginalet, och som bryter helheten.

Nu är jag inte alls övertygad om att Allon hela vägen bör ha prioritet, och det av två skäl. Wallin gjorde sin bearbetning med hänsyn till den nuvarande koralen från 1731 och utnyttjar skickligt dess upprepade klimaxar i högt tonläge. Allon kände naturligtvis inte till denna melodi. Vidare omfattade Allons psalm hela åtta verser, av vilka Wallin bevarade de tre sista, svarande mot Psalt. 28: 6—9. Denna lovsägelsedel av psaltarförlagan är naturligtvis tacksammare att arbeta med än den tidigare delen, där psalmisten gripande plågas över att Gud ter sig stum och tigande och över att ogärningsmän med ondska i sina hjärtan får härja fritt. Wallins mårgfulla formulering 1: 5 ”Han de ondas kraft förtager” är säkert en medveten återknytning till denna första del av psalmen, och Allons formulering är jämfört härmed rätt färglös. Wallins fortsättning i 1: 6 ”och sitt barn ur faran drager” utnyttjar skickligt melodin: man erfar åskådligt hur barnet lyfts ur faran. Allons mer moraliserande vändning är störande i sammanhanget. Men de ålderdomliga Wallinska rimorden förtager-draget är besvärande, och Allons av Frostenson (AF) återinförda drager-tager är ju inte bättre. Längre ner har AF formen ”gett”. Det blir en våldsam stilblandning. AF har också behållit nödrimmet fjärran.

Jag har själv gjort ett nytt revisionsförslag (se min artikels sista del) som avlägsnar både de ålderdomliga verbformerna och rimordet ”fjärran” och går längre än Wallin i att innehållsligt knyta samman tacksägelsen i v. 1 med psaltarpsalmens tidigare del. Med anspelning på Psalt. 28: 1 föreslår jag som 1: 3 ”Stum är han ej mot mig längre”. Det är kanske ingen definitiv lösning, men jag tror i varje fall att tacksägelsen kan få en djupare klangbotten genom att återknytningarna till förra delen av psaltarpsalmen ökas.

AFs ändring i 1: 2 kan verka som en obetydlig detalj men är i verkligheten förödande just på grund av melodin. Allon-

Wallin har ”ty han haver *hört min röst*, och vid de av mig understrukna orden kulminerar melodin i ett högt tonläge som inbjuder till sång av fulla lungors kraft. En härlig samstämmighet mellan text och musik alltså. Det blir inte alls samma effekt med AFs ”Mina böner *har han hört*”: genom att ropa ut de understrukna orden med hög röst verkar man snarare att tvivla på vad man sjunger — man kan komma att tänka på Elias ord till Baalsprofeterna att Gud kanske hör om de ropar ännu högre. I 2: 6 är jag av liknande skäl kritisk mot AFs ”tacka med min sång och visa” (Ållon: ”och städs tacka med min wisa”). En visa är för vår språkkänsla en rätt lågmäld sång, kanske till gitarr, och knappast något man sjunger ut av sina lungors kraft när melodin på nytt kulminerar i högt tonläge. Det blir för resten för mycket med både ”sång och visa”, det verkar omtuggning och bryter för övrigt stilen. Wallins ”honom evig ära visa” är utmärkt till melodin. Men i Psaltaren står ju faktiskt här något om att tacka genom sång? Javisst, så jag föreslår ”genom lovsång ära visa”! Det verkar kanske småkitsligt om jag dessutom anmärker på AFs ändring från ”förtröstan” till ”trygga tillflykt” i 2: 2, men det är faktiskt inte samma sak, och här går AF emot både Psaltaren, Ållon och Wallin. Det måste förstås uttryckas språkligt rakare, och det har jag försökt i mitt förslag: ”på min Gud förtröstar jag”. AFs förslag till 2: 3—4 har jag i huvudsak godtagit.

Värst är det dock med tredje versen (det gäller fortfarande psalm 5). Ållon följer här mycket nära psaltartexten ”Herren är sitt folks starkhet, och ett frälsningens värn är han för sin smorde. Fräls ditt folk och välsigna din arvedel, och var deras herde och bär dem till evig tid.” Hos Ållon blir detta: ”Herren är de trognas styrka, Som sin smorda hjälp beskär. Hjelp tit folk och fød tin kyrka, Som tit arf och egen är, Så at tu them här förnöjer Och till ewig tid upphöjer.” Wallin ändrar första raderna till böneform och utbyter ”föd” i 3: 3 mot ”stöd”. AFs förslag är rena katastrofen: ”Herre, var de trognas styrka, hjälp oss att vi Jesus ser. Fräls ditt folk och stöd din

kyrka. Skänk det bröd som liv oss ger. Ge oss glädje här i livet och en gång i himmelriket.”

Här har några typiska AF-klichéer förts in som helt främmande element i psalmen, utan stöd i psaltartexten, och utan stöd hos vare sig Ållon eller Wallin. Inte kan man plötsligt stoppa in livets bröd från Joh. 6 i en psaltarparafra! Inte heller går det med ”Hjälp oss att vi Jesus ser”. AF motiverar med att ”Psaltarens ’din Smorde’ syftar fram på Jesus”. Visst kan ”den Smorde” tolkas kristologiskt, men det tycks varken Ållon eller Wallin ha gjort i detta sammanhang, och inte kan man plötsligt göra psalmen kristologisk genom att kasta in en portion Jesus utan sammanhang med omgivande text. Det blir ungefär samma effekt som när barnen i söndagsskolan ger svaret ”Jesus” oberoende av vad som frågas. Skulle man här verkligen genomföra en kristologisk tolkning, så måste hela slutdelen av psalmen omarbetas. Man finge då ta fasta på Gud som ett ”frälsningens värn” för sin Smorde. Det kunde då tolkas som syftande på att Gud räddat Kristus från döden genom att uppväcka honom, och detta kunde sedan knytas ihop med att Kristus därigenom förvärvat sig ett egendomsfolk (Psalt. ”folk” — ”arvedel”), och eventuellt kunde då även herdebilden knytas till Kristus. Men det skulle bli en helt annan psalm än den Ållon skrev.

Nu kan ju knappast ”den Smorde” stå kvar i parafrasen. Den kan inte stå där otolkad. Vad kan Ållon ha tänkt sig att den skall syfta på? Kanske på den krönte monarken Karl XI? Det enklaste är nog att demokratisera tolkningen och tänka på att alla troende genom sitt dop smorts till kungar och präster. Mitt förslag blir därför ”Herren är de trognas styrka, dopets nåd omsluter dem.” I fortsättningen vill jag hellre ha Ållons ”föd” än Wallins ”stöd” (här har AF *inte* följt Ållon), det passar bra ihop med herdebilden, som jag föreslår förs in i stället för det här med ”arv och eget”, som är svårt att få någon hyfs på. Mitt förslag blir då ”Fräls ditt folk och fød din kyrka, Herde, under färden hem.” Återstår slutraderna, som naturligtvis inte kan stå

kvar enligt Allon-Wallin men ännu mindre enligt AF. Varken Psalt. eller Allon-Wallin talar om "himmelriket", en för vår tid svår bild som är helt onödig att använda, eftersom den är Matteus' judiskt anpassade omskrivning för "Guds rike" (poängen är att undvika att nämna gudsnamnet). AF älskar termen, han stoppar in den på alla möjliga ställen. Så får han den här parafrasen att sluta i ett slags sagostämning som varken psaltarförlagan eller Allon-Wallin har. Underlaget för slutraderna skall ju vara orden "bär dem till evig tid". Mitt förslag är: "Var i detta livet med oss, in i evigheten led oss!"

Till psalm 11 har jag också gjort ett eget revisionsförslag, därför att jag inte är helt nöjd med det framlagda förslaget av en anonym bearbetare, som använder sig av misstänkt många AF-klichéer: "lovsjung med Guds änglar nu", "lova Herren och var glad". Jag är helt för att man i denna parafras till Psalt. 150 går bakom Wallin till Svedberg. Men skall Svedbergs änglar in i 1: 3 fastän de inte är nämnda i psaltarförlagan, så är det bättre att ta hela Svedbergs formulering "änglar och var mänska". "Var glad" i 4: 3 är en främmande fågel i sammanhanget. Formuleringen verkar psykologiserande, medan Svedbergs psalm låter glädje och röster och instrument vändas mot Gud, precis som psaltarförlagan. I 4: 4 noterar jag att Svedberg visste att det hette Halleluja och inte Halle'luja' som hos Wallin. Jag låter i övrigt mitt eget förslag (i slutet av artikeln) stå okommenterat. Det är bara första och sista verserna jag ändrat.

Under rubriken "Guds lov" i vår psalmbok hör ju också nr 16 hemma (till Psalt. 103) från reformationstidens Tyskland och översatt av Laurentius Petri. Att jag inte nämnde den tillsammans med de fyra som jag karakteriserade ovan beror på att den har en av koralbokens segaste melodier. Britt G. Hallqvist har annars gjort en mycket fin överarbetning av psalmen. O om den hade en roligare melodi! Jag har bara en reservation (utöver att hon behåller det av Wallin införda "fjärran", jfr ovan), och det är utbytet av inledningsfrasen "Min själ skall lova Herran" till "Nu vill jag lova

Herren". Jag vet att detta är i enlighet med Bibelkommissionens provöversättning, där ordet "själ" avlägsnats med en enligt min mening ohållbar motivering. Om "min själ" närmast är ett poetiskt uttryck för "jag", så tycker jag vi ska slå vakt om den poesin. I varje fall är det omistligt att i den teologiska terminologin behålla ordet "själ" som beteckning för den inre människan. Psalm 16 har f.ö. ibland kallats för ett lutherskt Magnificat, och i den nya bibelöversättningen till Nya testamentet behålls "Min själ prisar" i Marias lovsång. Eftersom den här psalmen har gammal hävd och har stor internationell spridning verkar det alltför provinsialt och som en eftergift för tillfälliga nycker att ändra själva inledningsfrasen, jfr originalets "Nun lob, mein Seel, den Herren".

En annan fin psaltarparafras är Spegels 207 (till Psalt. 84) "O huru ljuvlig är". Den har reviderats av Jan Arvid Hellström och därvid reducerats från 11 till 5 verser. De verser som Hellström har behållit har han givit en tilltalande gestalt, men jag tycker han gått för hårt fram med strykningarna. Principen att "behålla sådana ord och uttryck hos Spegel som är välkända för bibelläsare" men att helt gå förbi den teologiska särprägel han givit psalmen genom sin accent på plikten att lära och hålla Guds ord anser jag helt felaktig. Som jag sade inledningsvis bör en psalmrevision låta varje epok ge sin teologiska belysning av den kristna tron. En psaltarparafras utan profilerad tolkning riskerar också att i längden komma att stå obrukad.

Än värre har Wallins nr 208 råkat ut i en bearbetning av L. Lindman. Den karakteristiska Wallin-prägeln på verserna 2 och 3 har helt försvunnit i den här versionen där de dragits samman till en vers som egentligen fått nytt innehåll. Jag tycker psalmen har blivit ganska ointressant.

Så har vi de båda parafraserna över Psalt. 130, Luthers 278 och den reformerta 279 av Marot. De svenska översättningarna går tillbaka på Olavus Petri resp. Lars Wivalius. Båda har överarbetats av Frostenson. Jag tycker han har lyckats riktigt bra med 279, som i sin nuvarande lydelse är hopplöst

föråldrad. Däremot blir Luther-psalmen en besvikelse, trots att AF ingående arbetat med grundtexten. Det blir varken den språkliga spänsten i Luthers egen text eller den sköna tyngden i Olavus Petris version. Jag undrar om det inte i detta fallet vore bättre att bara göra en lätt språklig retuschering av denna klassiska text, AFs djupdykningar i originalet ger inte just någonting av nyupptäckts fräschör.

Eftersom jag i det föregående dels gått rätt hårt åt AF i en rad sammanhang, dels klagat över behandlingen av Spegel, vill jag under den här avdelningen till sist nämna ett glädjeämne: Spegels nr 242 (Psalt. 72) reviderad just av AF. Det är talangfullt och smakfullt gjort, och här har jag inga invändningar mot koncentrationen från 9 till 6 verser.

Reformationstidens psalmer

Här skall jag först nämna psalm 24, den välkända "Allena Gud i himmelrik". Med sina ursprungligen fyra verser av tysken N. Deck (Decius) var den skriven som en parafras över mässans gloria jämte laudamus. V. 1 parafraiserar själva gloriat, v. 2—4 riktar sig till var och en av de tre personerna i treenigheten. I svensk tradition utvidgades tidigt partiet om Sonen med en extra vers. Seden hos oss att först sjunga gloria enligt bibeltexten och därefter enbart v. 1 av psalmen är egentligen egendomlig. De blir dubbelt upp med gloria men inget laudamus alls! Psalmkommittén föreslår en reducering till tre verser, som då skulle kunna tillsammans brukas som laudamus. Visserligen har man strukit den egentliga laudamusversen om Fadern, men visst kan man resonera så att redan gloria-versen egentligen gäller Fadern.

Den här psalmen är verkligen specifikt luthersk. På reformert håll ströks ju det traditionella mässordinariet, men inom lutherdomen ville man behålla det och vacklade mellan att överföra de liturgiska texterna som de förelåg till folkspråket eller att försöka parafrausera dem för att göra dem mer sångbara. Katolikerna höll ju fast

vid sitt latinska ordinarium ända till Andra Vatikankonciliet och står därefter inför exakt samma problem som lutheranerna redan på 1500-talet. Vid besök i Wien i somras besökte jag en mässa i Stefandomen, den pampiga katolska domkyrkan. Mässan var förstas på tyska, och när prästen hade sjungit det tyska gloria, vad tror ni församlingen sjöng — jo "Allein Gott in der Höh sei Ehr" på den välkända lutherska melodin. Man sjöng bara en vers, men den var textligt koncentrerad så att slutraderna fick in något om treenigheten. Det är rätt fantastiskt att den gamla psalmen blivit ekumeniskt intressant efter nära 450 år!

Den här psalmen har tyvärr aldrig haft någon bra svensk översättning. Den tyska texten är enkel och direkt (jfr inledningsraden här ovan). 1695 års version är pratig och metriskt otymplig: "Allenaste Gud i himmelrik, Ware lof och pris för alla sina nåder, Som han hafwer gjort i jorderik, I thessa där nådeliga dagar" etc. Man undrar hur det där kunde sjungas till melodin! Wallin bearbetade psalmen för 1819 års psalmbok, och det blev inte heller lyckat. För att få in några rim i raderna 2 och 4 (1695-versionen rimmar inte alls där!) krystatade han till det med de typiska nödrimmen tillhöra-velat göra. Men eljest behöll han mycket av pratigheten, så kontrasterande med den tyska förlagan. Änglahälsningens ära, som i Decks psalm blev Ehr, blev till det dubbla "lov och pris" (och inte ära över huvud taget!), och frid (Fried) blev "fröjd och frid" och lades därmed på det psykologiska känsloplanet. Originalet talar konkret objektivt om frid/fred: "nun ist gross Fried ohn Unterlass, all Fehd hat nun ein Ende".

Få texter — inte minst med tanke på sin regelbundna liturgiska användning — är så i behov av en genomgripande revision som denna. Här har psalmkommittén sviktat. Man har givit oss den traderade versionen endast lätt friserad. I v. 1 är Wallins krystatade rim kvar, och "himmelrik", inte ens ett fullständigt ord utan en helt oanvändbar kortform, är kvar, detta AFs favorituttryck som saknar motsvarighet både i den bibliska änglahälsningen och i Decks parafras. Lika-

så de pratiga dubblingarna lov-pris och fröjd-frid, ja de har t.o.m. utökats genom att "evigt goda vilja" blivit "nåd och goda vilja", under inflytande från 1695 års text, båda versionerna dåliga motsvarigheter till originalets fina "Ein Wohlgefalln Gott an uns hat".

V. 2 om Sonen (tidigare versioners v. 3) har i svensk tradition talat om hur Sonen greps av medlidande med mänskligheten och blev människa och led och dog, tematiskt en dubbling av Luthers nr 37 och Olavus Petris nr 40 (som jag behandlar nedan). Originalet har inte dessa motiv utan framhäver Kristi sonskap och försoningen. I revisionsförslaget heter det bland annat: "All himlens glans du avstod från att oss till räddning vara". Med sådana guldpappersklichéer, kopplade till nödrim, kan man inte göra denna psalm existentiellt relevant. Den gamla formen "Krist" är inte heller användbar längre. Kommittén har den både i andra och tredje verserna. 1695 heter det i sista versen "O Helge And, vår Tröstare from, Som oss all sanning lärer". Wallin diktar i sämsta 1700-talsstil "O helge And, gör själen from, förnöjd och oförfärad". I stället för att rensa rent här ger oss psalmkommittén en ännu sämre version, där bönen får helt subjektiv syftning: "O helge Ande, gör mig from, förnöjd och oförfärad".

Nej, nej, och åter nej! Det där går inte alls det! Man förskräckes vid tanken på att *alla tre verserna* skulle återkomma som laudamus söndag efter söndag. Men där psalmkommittén sviktat, får väl recensenten göra ett försök. Jag har framför allt tänkt på att få fram en text som kan kännas fräsch och tåla upprepning och som är teologiskt central. Den står väl varken närmare eller fjärmare originaltexten än tidigare svenska översättningar. I det här fallet är det viktigare att uttrycka en teologi som är relevant i vår egen tid än att troget återge reformationsteologin. Det gäller ju en text som eventuellt får söndaglig liturgisk funktion. I övrigt låter jag min text stå som förslag utan ytterligare kommentarer (se artikelns sista del).

Psalm 24 har en litet speciell karaktär

som reformationpsalm genom sin liturgiska funktion. Vill man hitta en psalm som mer utförligt samlar ihop reformationsteologin men verkligen gör det på ett existentiellt sätt, så finns väl inget bättre exempel än Luthers "Nun freut euch lieben Christen gmein". Den är väl insjungen till sin fina melodi och till Olavus Petris text "Var man må nu väl glädja sig" (nr 37). AF har gått till Luthers grundtext och verkligen lyckats leva sig in i den och givit den en fräsch ny språklig gestalt. Det har blivit en ganska annorlunda psalm än vi hade tidigare, men jag tar den till mig oreserverat. Det är bara synd att just inledningsorden slutar i ett typiskt nödrim: "O gläd dig, Guds församling nu". (Det är ju annars bra att AF med Luther låter även kvinnorna glädja sig!)

Bland andra Luther-psalmer som AF givit en fin gestalt vill jag nämna julpsalmen 62 och påskpsalmen 113. Den skira enkelheten i julpsalmen visar AF från hans bästa sida, och jag tar med glädje emot återinförandet av slutropet Kyrieleis, även om en del kunde tala också för Wallins Ära vare Gud, med dess anknytning till julens änglahälsning. Tveksam är jag dock mot första raderna "Dig vare lov, o Jesus Krist, som kom till oss i tidens mitt". Som tidigare sagt anser jag att vi bör rensa ut den ålderdomliga formen "Krist", och det där med "tidens mitt", som tydligen inspirerats av Cullmanns "Christus und die Zeit", är absolut inte reformationsteologi. 113, den berömda "Christ lag in Todesbanden", får i AFs tolkning kamp-segermotivet klarare och friskare framhävt i v. 2 än tidigare. Det innerliga draget hos Luther, när han utlägger Kristi kärlek, kommer också fint fram i v. 3, vars utmyning förhåller sig mycket fritt till förlagan. Slutstrofen är jublande och bärig. V. 1 är minst tillfredsställande. Ansatsen är bra, men rad 3—6 känns litet som en svacka i en i övrigt helgjuten tolkning.

Psalm 38:s öden är intressanta att studera. Paul Speratus' text med dess 12 verser tycker jag för min del är tjugig och dogmatiskt träaktig. Där finns många dogmatiska pekpinnar om lagens rätta tolkning och annat, en luthersk dogmatik som gör psal-

men i formen mycket olik de existentiellt präglade som Luther själv skrev. Jag kan förstå att katolikerna tyckte den var tack-sam att parodiera. Olavus Petri förhöll sig mycket fritt till förlagan och gjorde helt enkelt en bättre psalm. Dess senare del är helt nyskriven. Den talar om trons frukt i kärlekens gärningar och ser därigenom lagen uppfylld. Varken Speratus eller Luther skulle ha skrivit så om lagen. Jag tycker AF har gjort en fin insats för att fräscha upp den här ganska tungspråkiga Olavus Petri-psalmen. Han söker inte återuppliva originalet i annan mening än att han kanske söker träffa stämningen i dess ljusare, mer berättande partier och så lätta upp OPs tungsinne. AF skriver i 2: 2 ännu mer positivt om lagen än OP gör men finner eljest en rad moderna uttryck också för vändan under lagen. Svagast är 4: 1—2 "... till Jesus går och efter honom frågar". Jag tycker den här psalmen har fått nytt liv genom AFs bearbetning. Den har också vunnit på att koncentreras från 10 till 8 verser.

Mitt sista exempel på reformationspsalmer är en av mina absoluta favoriter: Olavus Petris originalpsalm nr 40 "O Jesu Krist, som mandom tog". Bearbetare är återigen Frostenson, men här har trots en del goda uppslag slutresultatet blivit allt annat än godtagbart. För det första blir det knaggligt i rytmen. Att gå bakom Wallins bearbetning till originalet är visserligen väl motiverat, men att därifrån hämta en rytmisk knagglighet som kärle'ken är då rent förskräckligt. Att melodin har långa upptakter är inget försvar för att förskjuta accenten. Låt gå för helve'tet i 1: 7, för Wallins version blir här groteskt osångbar, och något ytterligare alternativ går knappast att hitta om man vill bevara den pregnantia versraden. Men kärle'ken i 1: 3 kan lätt undvikas genom en enkel omgruppering av orden som dessutom ligger smidigare till melodin: "Det var din kärlek som dig drev." Formen "Krist" och det träaktiga "oss förestod" bör avlägsnas ur v. 1.

I 2: 2 är OP helt oskyldig till AFs knaggliga "Du kunde ej uthärda", en formulering som verkligen är svåruthärdlig. Enligt

OP kunde Kristus "thet ej längre lida", ett trevligt uttryck som är helt förståeligt för den som kan tyska eller danska men kanske inte numer gångbart på svenska. Det är inte heller så lätt att ersätta hjälpverbet i "Thet lätst tu tå förbarma dig" (hos Wallin "täcktes"); säkert är att det inte går med AF:s "Då måste du förbarma dig", det blir teologiskt fel och språkligt irriterande eftersom det är svårt att uppfatta som imperfektum. Går vi vidare hos OP, så finner vi att det Kristus inte kunde "lida" var "At djewulen tog oss till sig"; det är ju konkret och åskådligt, men den personliga verbkonstruktionen passar inte till det av Wallin införda (av AF bibehållna) "mörkrets makt", för övrigt en rätt klichéartad eufemism. Skall djävulen ersättas är det redigare att tala om ondskan, men också verbkonstruktionen måste ändras. Mitt förslag är "När ondskan höll oss i sitt grepp". Jag har gjort ett fullständigt revisionsförslag till denna psalm; det avslutar min artikel.

Teologiskt katastrofala är några andra av AFs ändringar i den för psalmens helhet viktiga andra versen. Den ger ju ett paradexempel på det som Gustaf Aulén kallat den klassiska försoningsläran med Kristi kamp mot och seger över fördärvsmakterna. Sällan har man det så drastiskt konkret som här, där Kristus kommer för att strida mot en djävul som just fångat in de trogna och står i begrepp att dra dem ner i det öppnade helvetet. Nu får det väl vara lite måtta på hur mycket av sådana här mytiska föreställningar från äldre teologi man gör bruk av. Men om vi utgår från det öppnade helvetet och att ondskan höll oss i sitt grepp (snarare än att "mörkrets makt oss tog till sig", Wallin-AF) så har vi en tillräcklig bakgrund för att kunna teckna Jesu kamp och seger över det onda.

"Ther om wille tu strida: Gaf tig så här i werlden nid, Och gjorde oss en ewig frid, Med tinom död och pina". Detta parti är väl bibehållet av Wallin, men hos AF försvinner helt "du ville för oss strida" och ersätts med "fast vi var döden värda" — tydligen för att det tidigare rimordet "lida" har fått vika för det knaggliga "uthärda". Därmed är den klassiska försoningsläran

bortopererad ur psalmen!! Det hade varit rimligare att ta fasta på "strida" och att lösa rimmet på annat sätt. Själv har jag låtit den ursprungliga tanken i 2:2 vika (såsom mindre väsentlig) och i stället markerat kamp-frälsning-seger ännu tydligare.

OPs "gjorde oss en ewig frid" markerar att det är ett objektvt tillstånd som upp-rättas, och "fred" är då bättre än "frid". Wallins "beredde oss en evig fred" är bättre än AFs "åt oss en evig frid du gav", men jag tycker mitt eget förslag förbättrar båda: "och vann åt oss en evig fred" — där blir segermomentet framhävt. AFs "Du kom hit ner, bland oss du var" är språkligt dåligt och stoppar upp skeendedynamiken. Jag kan inte fatta varför han vill ändra Wallin här.

Hos OP handlar hela tredje versen om tillägnelsen i tron av försoningen från andra versen. Den rena evangelieprägel fördärvas hos Wallin genom att han för in efterföljelsen nästan som ett villkor för frälsningen. OPs vers är lite taffligt formulerad, AFs uppslag till 3: 5—7 är briljant och träffar fint OPs intention. Jag har i huvudsak följt AF men har velat starkare markera *uppmanningen* till tro. Intressant är att se att det är Wallin, inte OP som fört in den anslmska formuleringen "oss för straffet skona", OP säger mer allmänt "will oss alla skona". Jag följer AF "för allt ont oss skonar", som bra anknyter till onskans grepp från 2: 3.

En annan intressant iakttagelse är att OP i de båda följande verserna två gånger omnämner Kristus som en "kär broder" men att Wallin avvisat denna intimitet och behåller det ena broder men tar bort uttrycket "käre" båda gångerna. Jag tycker man kan följa OP på båda ställena (AF utesluter "kär" i 4: 1 men får i stället nödrimmet "här"). I huvudsak följer jag eljest, med några språkliga justeringar, AFs version av verserna 4—5.

Senare epoker

Det blir bara utrymme till strödda anteckningar när det gäller övrigt psalmmaterial.

Först en detalj i AFs nyöversättning av Veni Creator Spiritus (133). Formuleringen 1: 3 om Anden "Du från begynnelsen var med" är olycklig. Den kan ge intrycket att Anden inte av evighet ingår i Guds väsen utan framgår först vid skapelsen.

I övrigt skall mina kommentarer gälla psalmer från senare epoker än reformationen. Parafrasen över Joh. 3 efter tysk 1600-talsförlaga och i pietistisk omstöpning av översättaren I. Kolmodin (nr 30) är i nuvarande gestalt praktiskt taget oanvändbar. AFs bearbetning ger oss en helt annan psalm än vi är vana vid. Den är kanske inget mästerverk men känns ganska fräsch och är klart godtagbar. När det gäller 1600-talet klappar eljest mitt hjärta särskilt varmt för Spegel — som framgått ovan. Karl-Gustaf Hildebrands bearbetning av nr 10 måste då få ett hedersomnämmande — den är mycket fint gjord. Det skulle varit frestande att också fördjupa sig i Paul Gerhardts psalmskatt. Britt G. Hallqvist har gjort en fin nyöversättning av 442 "Nun ruhen alle Wälder" som blivit till "Nu vilar folk och länder" (skogarna kommer i andra raden). I det här fallet får väl Spegel ursäktas om vi tröttnat på hans "vilar hela jorden", som inte har någon motsvarighet i originalet.

Rinkart-Svedbergs nr 12 "Nu tackar Gud, allt folk" har bearbetats av AF. Jag tycker det är för stort ingrepp att i v. 1 föra in dopet i stället för skapelseperspektivet, det är att i onödan göra en teologisk förskjutning i en klassisk psalm. Och inte har vi väl blivit för pryda för att sjunga om moderlivet? V. 2 "Du evighetens Gud" ger intryck av en vilande platonisk gudom. Rinkart har "Du ewigreicher Gott", en ovanlig och poetiskt förnämlig formulering, som alluderar på Rom. 11 "O vilket djup av rikedom . . ." Det tidigare "nåderike" är i varje fall bättre än AFs formulering. Bäst har AF lyckats med omformningen av den komplicerade treenighetsversen.

Jag hoppar till 1800-talet. Augustin Manerheim har gjort fina insatser för att rädda Samuel Hedborns psalmer undan Wallins stundtals hårdhänta bearbetning. Nr 3 "Höga majestät" har tidigare presenterats i ett

provhäfte, nu ligger den kvar för ytterligare bearbetning. Där fanns ett par tveksamma ställen (särskilt ögat i 1:2), men psalmen har vunnit mycket på bearbetningen. Förnämligt är resultatet med nr 33, numera "En blomma fin i öknen stod". Det är ju fantastiskt att blomman nu äntligen efter 167 år får blomma ut och sända ut sin doft som Kristus-symbol — Wallin gjorde den helt pietetslöst till symbol för vårt förtvinnade hopp! Mannerheims senaste revisionsförslag, framförda i kommentaren, bör beaktas, i varje fall när det gäller v. 2.

Franzén är ju eljest den kanske finaste psalmdiktaren från förra seklet. Jag noterar här endast att Karl-Gustaf Hildebrand gjort en varsam och helt övertygande översyn av 102, "Vad ljus över griften". 43, "Bereden väg", hör till dem som kommittén inte är färdig med, men jag kanske kan få uttala ett önskemål: att psalmens omkväde återföres till den form Franzén önskade, "Välsignad vare han som kommer i Herrens namn". I 1819 års psalmbok ändrades "kommer" till "kom", därför att man inte ville acceptera Franzéns avvikelse från psalmens grundrytm på detta ställe. Jag är säker på att vår tid är mer tolerant i den frågan. Teologiskt-liturgiskt var det en ryslig miss att ändra från presens till imperfektum.

Så något om Wallins egna psalmer. Det är många att kommentera. Jag nämner bara ett fåtal. Psalm 1, "Upp psaltare och harpa" har kortats ner till två verser, första och sista. Jag tycker man hellre skall stryka psalmen än stympa den så hårt. Psalmens finaste verser är 3—5. Jag tycker att den utan nedkortningar skulle kunna flyttas till avdelningen läsepsalmer. Ingen kommer väl ändå på idén att sjunga de två bibehållna, ganska retoriskt svulstiga verserna på den sega koralmelodin, gemensam med nr 16. Är det för resten någon som nuförtiden sjunger Wallins poetiskt förnämligaste psalm, 564, "Var är den vän . . ." Det är säkert en riktig bedömning att inte ändra en stavelse i denna förnämliga dikt. Men hör den inte egentligen bättre hemma under läsepsalmer också den?

Nr 68, "Statt upp, o Sion", har setts över av Britt G. Hallqvist. Här måste jag pro-

testera mot den (kanske oavsiktliga) dogmatiska korrigeringen av Wallins kristologi. Wallin tillerkänner i denna psalm Kristus en rad klassiska epitet och nämner honom två gånger uttryckligen också Gud, 2: 8 och 3: 6. Båda ställena har ändrats. De nya formuleringarna är det i och för sig inget fel på, särskilt inte 2: 7—8, som kanske kunde behållas om 3: 6 ändras tillbaka ("vän" i stället för "Gud"). Det är just för att det ser ut som teologiska korrigeringar av klassisk kristologi som det är oacceptabelt. I övrigt känns bearbetningen fräsch.

Nr 45 "Huru länge skall mitt hjärta" är en av Wallins poetiskt skönaste psalmer men också den mest platoniserande. Det är verserna 6—8 som brukar användas. Här har AF genom ett fint grepp skapat en inledningsvers som tar upp något ur den tidigare psalmen och skapar en naturlig övergång till de tre slutverserna, som även setts över. Anslaget "Länge, länge har mitt hjärta" är välfunnet och passar fint till den härliga Crüger-koralen i ursprunglig gestalt. Även 345 "Vaka, själ och bed" har AF framgångsrikt sett över och koncentrerat.

Som Wallin-psalm kan också 438, "Den ljusa dag framgången är", räknas. Den danska förlagan har helt ändrat karaktär genom Wallins geniala införande av omkvädet "Bliv oss när, o Herre Jesu" i anknytning till Emmaus-berättelsen. Jag fick en chock som varade flera dar vid åsynen av AFs bearbetning av psalmen. Tro mig eller ej — nu har den fått som omkväde "Glädje oss Gud i himmelriket"! Alltså AFs älsklingsskliché himmelriket, och så därtill insatt i en superknagglig konjunktivsats. Jaja, jag vet att AF inte hittat på det här omkvädet utan att det finns i originalpsalmen. Men jag anser det teologiskt fruktansvärt omdömeslöst att i antikvarisk nit ersätta Wallins djupt andaktsmättade omkväde med en naivistisk formulering, som höljer hela psalmen i ett slags sagostämning. Och jag upp-repar vad jag sagt ovan: detta är — särskilt i rymdåldern — ett teologiskt oansvarigt och helt obibiskt bruk av termen "himmelriket". Termen förekommer inom hela bibeln *endast* i Matteusevangeliet, står där av hänsyn till judisk fromhet i stället för det

uttryck som Jesus själv sannolikt använde, nämligen Guds rike. Himmelriket är i Matt. inte alls en ort som vi kommer till efter detta jordelivet, utan termen betecknar det Guds välde som redan nu bryter in över världen och som rycker fram med storm, det liknas vid senapskornt, vid den goda sådden, vid skatten i åkern, vid noten i havet, vid det stora gästbudet osv. Frostenson har himmelriket som omkväde redan i sin mest älskade psalm, nr 48 "Jesus från Nasaret", men där används termen på ett teologiskt oantastligt sätt.

Jag finner att jag ingenting nämnt om Olov Hartmans insatser i psalmboksförslaget. Det beror närmast på att han inte bearbetat just de psalmer som jag särskilt intresserat mig för. Jag kan t.ex. inte med bästa vilja i världen upparbeta något intresse för änglpsalmen 142. Vad mig beträffar finge den gärna utgå helt i stället för att presenteras i två versioner. Kan vi verkligen med redlighet ställa oss bakom alla de tros-påståenden som denna psalm innehåller? Om man i förföljelse skall vara "viss att med dig är långt fler än de som dig förföljer" (alltså en massa änglar), så tycker jag att teodicéfrågan blir ännu svårare än den redan är. Frågan blir inte längre bara varför inte den allsmäktige Guden ingriper, utan varför inte alla de änglar han har omkring sig inte heller förmår något. En annan psalm som OH bearbetat är Luthers 153 "Vi på jorden leva här". Resultatet imponerar, men kommer verkligen någon att vilja sjunga psalmen på dess omöjliga melodi, verkligt träaktig till skillnad från de flesta Luther-melodier?

Till sist stannar jag upp vid 165, ny text "Sin enda grund har kyrkan i Kristus, Frälsaren". Den här ursprungligen engelska psalmen, "The Church's One Foundation" av S. J. Stone, med dess ljusa och innerliga melodi, väckte min storliga förtjusning under mitt första besök i England 1949, och jag har sedan dess alltid beklagat den förnedringsgestalt den haft i vår psalmbok genom J. A. Eklunds knaggliga, delvis fritt gestaltade version, till samma melodi som botpsalmen 279. Jag har också konstaterat att psalmen i Eklunds version knappast

skulle hjälpas upp om man införde den engelska melodin. Nu låter Hartman psalmen stiga fram i renad, skön gestalt, och kommitténs musikexperter ger oss S. S. Weseleys fina melodi på köpet. Jag känner mig lycklig vid tanken på att få sjunga psalmen med medkristna som i den kommer att göra en fräsch nyupptäckt.

Har psalmskommittén lyckats göra gammal psalm ny och levande? Ja, det finns fina exempel på det. Men alltför mycket är ofullgånget. Vi måste betrakta det så att revisionsarbetet måste fortsätta. Vi kan inte ge oss till tåls med det dåliga och till nöds passabla. En psalmbok är alltför viktig för att vi skulle nöja oss med halvmesyrer.

Fyra psalmförslag

5

- 1 Lova vill jag Herren, Herren,
Gud min starkhet, sköld och tröst!
Stum är han ej mot mig längre:
när jag ber, han hör min röst.
Från de onda makten tar han,
skyddar sina barn i faran.
- 2 Hur mig går i livet, döden,
på min Gud förtröstar jag.
Han har gett mig hjälp i nöden.
Nu är jag av hjärtat glad.
Därför vill jag honom prisa,
med min lovsång ära visa.
- 3 Herren är de trognas styrka,
dopets nåd omsluter dem.
Fräls ditt folk och fød din kyrka,
Herde, under färden hem.
Var i detta livet med oss,
in i evigheten led oss!

11

- 1 Lova Gud i himmelshöjd
med stor glädje, lust och fröjd.
Änglar och var mänska, kom
lova i hans helgedom.
- 2 Allt hans skaparhand har gjort
är förunderligt och stort,
och hans stora härlighet
varar i all evighet.

3 Lovä honom varje stund
högt och utav hjärtans grund.
Låt till sången ljuda klart
flöjter, harpa och cymbal.

4 Allt vad liv och anda har,
skynda dig och redo var,
gläd dig i din Herre nu!
Halleluja! Lovsjung Gud!

24

1 Vår Gud i höjden, endast du
är värd att evigt äras!
Du slösar med din kärlek, Gud,
din nåd är alltid nära.
Vår ondska och vår nöd du ser
men skapar bland oss människor fred,
ett liv i nåd och kärlek.

2 Guds ende Son, din Fader lik,
o Jesus, vän och broder!
Ett mänskoliv så rent och rikt
du levat här på jorden.
Du älskat in i korsets död.
Befria oss från synd och nöd,
förbarma dig, o Jesus!

3 Guds helge Ande, till oss kom,
vår tro gör oförfärad!
Gör hjärtat till en helgedom
där Gud i allt blir ärad!
I Kristus djupna låt vår tro,
låt hopp och kärlek ymnigt gro
i dag och alltid! Amen.

Alternativ:

1: 1 O Gud, vår Fader, endast du

1: 2 är värd en evig ära!

3: 6 . . . rikligt gro *el.*

3: 5—6 På Jesus Kristus lär oss tro,
låt hopp och kärlek i oss gro

40

1 O Jesus, du som mänska blev
att liv åt världen giva.
Det var din kärlek som dig drev,
vårt hopp du ville bliva.
Du såg vår synd och stora nöd
och hotet om en evig död.
Helvetet låg där öppet.

2 Då väcktes din barmhärtighet,
du ville för oss strida.
När ondskan höll oss i sitt grepp,
då frälste du de dina.
Du kom till oss i världen ner
och vann åt oss en evig fred
genom din död och pina.

3 Du sade till oss: Kom till tro,
jag er med Gud försonat!
Ja, du är mild och du är god,
du från allt ont oss skonar.
Tror vi på dig och vad du sagt,
finns här i världen ingen makt
som oss från dig kan skilja.

4 Så är du nu vår broder kär,
oss till stor fröjd och ära.
Och varje dag du hos oss är.
Vad kan vi mer begära?
Var finns en bättre tröst att få?
Vår broder är Guds ende Son.
Vem kan oss nu fördärva?

5 Pris vare dig till evig tid!
Du gav den nåd som gjorde
oss alla till Guds barn med dig,
o Kristus, käre broder!
Så gläd er alla och envar
och prisa Gud för vad han gav!
Han är vår käre Fader.

Psalmförnyelsens villkor

AV GÖSTA WREDE

Vi är på väg till en ny psalmbok för Svenska kyrkan. Den behöver förverkligas snarast, men det förefaller — än en gång i psalmbokens historia — som om vägen till målet inte är så kort, som man vill hoppas. Minst lika viktig som nydiktningen är bearbetningen av äldre psalmer, psalmförnyelsen. Som en av förutsättningarna för sitt arbete har 1969 års psalmkommitté fastslagit att "ett stort antal psalmer" måste bearbetas språkligt (*Läge november 1977*, s. 1). Och till en språklig bearbetning hör oftast en innehållslig. Det är ett omfattande, mödosamt och riskabelt arbete, ibland belönat med undret att se en gammal psalm framstå som om den var ny: frisk och stark, klar och skön. Som om Luther och Olaus Petri, Spegel och Wallin tagit steget rakt in i vår tid och talar till oss som vore de mitt ibland oss samtidigt som de är sig själva. Hur kan sådant ske? Varför så sällan? Vilka är villkoren?

Framför mig ligger samtliga, mer än tvåhundra av psalmkommittén tillstyrkta bearbetade texter. De är klara att tryckas i kommitténs betänkande, som skall föreläggas 1982 års kyrkomöte. Försommaren 1981 har jag läst dessa texter. Som referent till psalmkommittén har jag tidigare mött flertalet av dem, då kanske i delvis annan gestalt än nu. Mina kommentarer inleds med några allmänna synpunkter på kommitténs resultat, bl.a. med försök till svar på frågorna ovan. Sedan går jag närmare in på några exempel från olika psalmepoker. Jag inriktar mig på de innehållsliga eller teologiska frågorna hos psalmerna i medvetande om att de egentligen inte kan skiljas från de språkliga och musikaliska.

I

Kommittén har haft att välja mellan tre åtgärder i fråga om de äldre psalmerna: utmönstring, avkortning, bearbetning. Ca 200 nummer i 1937 års psalmbok har utmönstrats. Enkäten genom Statistiska Centralbyrån till Svenska kyrkans präster om psalmernas användningsfrekvens har bl.a. varit vägledande. Endast 53 psalmer lämnas oförändrade. Avkortningen av en eller flera strofer har ofta tillgripits; en del av psalmen har bedömts vara värd att rädda, en annan del inte. Psalmerna har på så sätt kunnat få ett nytt huvudtema. Bearbetningen förenas inte sällan med avkortning. De strofer som blir kvar ändras mer eller mindre radikalt: från fullständig omdiktning till utbyte av något ord. På en eller flera punkter byggs ett förnyat eller i jämförelse med förlagan helt nytt innehåll. Till bearbetningen kan också höra fullständig nydiktning av hela strofer, som inte har någon motsvarighet alls i förlagan. Samtliga dessa åtgärder är välbekanta och vedertagna i all psalmrevision. Vad det kommer an på är hur instrumenten används.

Utmönstringarna är i allmänhet väl motiverade. De kan inte sägas ha gått för hårt fram i psalmbeståndet. Följande anser jag dock kunde räddas, i vissa fall genom bearbetning: 78, 339, 469, 529, 533. Efter avkortning återstår t.ex. av Wallins ps. 1 i 1937 års psalmbok: strof 1 och 7, av ps. 400: stroferna 10 och 11. Ingen av de bortskurna stroferna förefaller vara omistliga; fråga är om bearbetning skulle ha kunnat väcka någon av dem till liv. I det som nu går bort finns en tankeställare för allt psalmarbete:

orden i ps. 1: 6 med varning för ”mänsko-funder och jordiskt känslorål”,

att Herren i ditt öra
ej ropar innan kort:
”Jag vill ditt spel ej höra
hav dina visors buller bort”.

Wallin började för övrigt som psalmbearbetare, innan han gav sig in i nydiktningen. Det visar, att han tidigt insett var tyngdpunkten i arbetet på en ny psalmbok ligger. Han hade fördelat de gamla psalmerna i följande kategorier: 1) goda och brukliga, 2) blott brukliga, 3) odugliga och obrukliga. Detta enligt hans meddelande år 1812 till dåvarande psalmkommittén. 1) skulle stå kvar som de var, 3) skulle uteslutas och 2) bearbetas. Utgångspunkten för bearbetning var alltså ett bestämt hopp om psalmen: dels gick den att använda redan i befintligt skick, dels bör den ha i utsikt att göras till en psalm, som också den är god.

Om en gammal någorlunda användbar psalm skall förbättras eller om rentav det där undret med en psalm skall inträffa, som vi inledningsvis nämnde, fordras *trohet* mot intentionen i originaltexten, *trovärdighet* (uppriktighet och relevans) i uttrycken för den religiösa erfarenheten, *tillämplighet* i praktik och gemenskap, i församlingen, bland alla kristna, ja kanske alla människor. Det finns fler kriterier på en god psalmbearbetning, men dessa tre sätter jag främst. De kan inte effektueras i *samma* mån i *varje* psalm; de får avvägas mot varandra i det enskilda fallet. Uppenbarligen färgas de två sista kriterierna av vår samtids värderingar och teologiska prioriteringar. Vilka av dessa skall gälla? Bearbetaren gör sitt val, som vi skall se ofta mycket fritt. Men det skulle vägas mot det första kriteriet.

I nuvarande bearbetning av ps. 278: 2 läser vi

Du ingen större längtan har
än att jag tror och blir ditt barn
och av din nåd vill leva.

I 1695 års psalmbok lyder motsvarande text:

På jorden finnes ingen man
som thet godt är rätt giöra kan
Guds nåd hwar man behöfwer.

Ursprungligen är texten av Luther, den har översatts av Olaus Petri och stått nästan oförändrad i 1695, 1819 och 1937 års psalmböcker. Hurudan är bearbetningen av 1981? Där spåras en egendomligt vek gudsbild, en omböjning av den teologiska substansen om gärningar och nåd, dessutom en tautologisk, oklar tankegång. Vad har hänt? Vårt första kriterium, troheten mot intentionen, har till stor del skjutits åt sidan. Det kompenseras inte heller av någon påfallande upplevelsemässig trovärdighet eller gemensam tillämplighet. Alltså ingen lyckad psalmbearbetning.

Låt oss se ett annat typexempel. Vi börjar denna gång med utgångsläget, några rader i ps. 426: 3.

Gör vår vandel med ditt sken
från allt villans töcken ren,
att din nåd vi känna lära
och din kärlekseld rätt ära.

Det är inte bearbetaren, Wallin, som åstadkommit detta. Det står ungefär så här också i 1695 års psalmbok (det är ursprungligen en tysk psalm från 1634). Bearbetningen 1981 lyder:

Gud, vårt hjärtas högmod döm
och vår fromma ytas lögn.
Led oss i din nåd och sanning,
helga tanke, ord och handling.

Troheten mot förlagan gäller intentionen, inte de enskilda orden. De två första raderna har sting: de är erfarenhetsmässigt trovärdiga och relevanta. Det hela har vid tillämplighet. Följdriktig tankegång. Kort sagt: en lyckad bearbetning.

En fungerande psalm är inte bara teoretiskt, läromässigt utan också känslö- och upplevelsemässigt medveten och fattbar. Det är detta jag avser med en psalms trovärdighet och relevans. En teologisk granskning av psalmer bör därför enligt min mening ta hänsyn till denna komplexitet — ibland helhet — i den erfarenhet, som psalmen beskriver.

Det finns tyvärr inte så få bearbetningar i förslaget, som lämnar psalmerna nästan livlösa. Det kan gälla både om bearbet-

ningar, som verbalt ligger nära originalet och sådana som inte gör det. Man frågar oupphörligt: var är uttrycksfullheten, konkretionen, märgen och musten, den avslöjande uppriktigheten, kontrastverkan, naiviteten? Varifrån kommer uttunningen, nivelleringen, spiritualiseringen, förnumstigheten? Någon generell förklaring har jag inte. Men bidragande orsaker tror jag är, att bibelanknytningen kan vara svag och att ett teologiskt ointresse, ibland nonchalans, gör sig gällande, kanske inte hos bearbetarna men i den opinion man tar hänsyn till.

Så har vi de opinionsmässiga prioriteringarna. Det är ofrånkomligt att de färgar bearbetningar. Allra tydligast är detta, som vi skall visa, i människo- och samhällssynen, i etiska frågor om arbete och samlevnad. Guds- och Kristusuppfattningen har en markering: nära människan och är utpräglat inkarnatorisk. Mer som avvikande uppfattas det när Kristi preexistens och skaparmakt arbetas fram i en psalm. Äldre uttryck för transcendens och eskatologi förnyas men inte alltid helhjärtat. En livsåskådningsmässig monism med maningar till tålmod i lidandet viker alltmer för dualism, kluvenhet och kamp. Djävulen har dock blivit alltmer konturlös, i den mån han alls nämns vid namn. Men det talas om den abstrakta "ondskan" och allt som gör livet "svårt". Varför försoningen måste äga rum och vari den består upplyses vi om genom föga klargörande antydningar.

Jag vill betona, att det finns åtskilliga lyckade bearbetningar i nuvarande förslag: innehållsligt kongeniala, konstnärligt värdefulla och säkert för lång tid bestående. Om merparten texter gäller att de troligen inte kan bli så mycket bättre än de blivit. Och andra visar sådana brister att de borde bearbetas igen, om de alls skall vara med.

Ett mycket viktigt memento är att psalmerna är avsedda inte bara för dagen utan också för morgondagen. Kommer de som nu är unga att kunna tillgodogöra sig vad vi just nu anser vara acceptabelt? Ord och uttryck om en kristens liv måste förnyas också med risk för att den tidigare formulerade betydelsen inte kan göras full rättvisa. Det är alltså inte konservativ räddhåga som

skall råda utan frimodig förnyelselust.

I det följande skall vi se några exempel på bearbetningar av psalmer från olika tider.

II

1. Från 300-talet och medeltiden

"Världens Frälsare kom här . . ." (1937: 58) föreslås bli adventspsalm i stället för som nu julpsalm. Första raden ändras till att bli ett utrop, en åkallan: "Världens Frälsare, kom här!" Anders Frostenson följer såtillvida det latinska originalets "Kom världens (eg. folkens) Frälsare!" I en tidigare version från psalmkommittén heter det också: "Folkens Frälsare, kom här!"

"Veni redemptor gentium", skriven av biskop Ambrosius (340—397), är en av de elva latinska hymner, som i svensk översättning infördes i *Swenske songer eller wisor* 1536. Hymnen står som den första under rubriken "Juhle-Högtids Psalmer. Om Christi Födelse" i 1695 års psalmbok, nr 121. Där lyder den: "Werldenes Frälsare kom här, Lät se; at Jungfru moder är . . ." Det antas, att Olaus Petri gjort den svenska översättningen. Läser man den tvärsigenom, finner man, att den lägger tonvikt vid jungfrufödelsen (i fyra av sina sju verser), när den framför inkarnationens budskap. Så också i Ambrosius' text. Men så är inte fallet hos Luther, som översatte hymnen till tyska. Hos honom, liksom i Wallins bearbetning av Olaus Petri text, förekommer jungfrumotivet i klartext bara i första versen som inledning till ett julbudskap.

Enligt Frostensons kommentar har den svenske översättaren på 1500-talet (som sagt antagligen Olaus Petri) inte utgått från Luthers text utan från den latinska texten. Den svenska texten från 1536 visar sig också stå det latinska originalet nära. I dag förefaller det vara önskvärt, att en ny svensk bearbetning också om möjligt ansluter till Ambrosius' originaltext. Så sker inte i nämnvärd grad.

Frostenson säger: "Bearbetningen följer den avkortade versionen av Lutherpsalmen, sådan den används nu." (1969 års psalm-

kommitté, *Den signade dag. Psalmer och psalmdiktare från 300-talet till nu. Försökhäfte, del 2*, 1980, s. 14). Vad som avses är psalm 1 i nuvarande *Evangelisches Kirchengesangbuch*, dvs. Luthers version där av Ambrosius' hymn. Den versionen har fem verser i stället för sju i den nuvarande i 1937 års psalmbok. Luthers psalm står i tyska psalmboken under rubriken Advent. Och det var ju en adventspsalm kommittén ville göra ps. 58 till.

Varför utgår den nutida svenska bearbetningen från Luther och inte Ambrosius? Någon förklaring ges inte. Hade det varit möjligt att göra Ambrosius mera direkt rättvisa, skulle det givetvis ha varit välkommet. Vi är inte bortskämda med psalmer från 300-talet.

Teologiskt innebär psalmmkommitténs förslag ingen olycka, men det som skett är i varje fall en reduktion av vad som är karakteristiskt för denna Ambrosius' psalm, särskilt jungfrumotivet och för övrigt det lätt nyplatoniserande draget, som ännu dröjer kvar i 1937: 58 vers 5.

Hur lyder då kommitténs förslag? Låt oss se på bara de två första verserna (här av utrymmesskäl).

Världens Frälsare, kom här!
Dig den rena jungfrun bär.
Aldrig världen har fått se
något större under ske.

Ordet före allting var.
Det blir här ett mänskobarn.
Gud av Gud och Ljus av Ljus
kommer hit till jorden nu.

Förhållandet också till Luthers text är mycket fritt, utan att därför innebära någon direkt innehållslig avvikelse. Andra versens tredje rad är fyndigt insatt och associerar till Ambrosius' tid. Men det finns ingen textuell motsvarighet i någon av psalmens tidigare versioner.

Hur fri får en psalmbearbetning vara i förhållande till sina förlagor? Den frågan kan diskuteras länge. Den gäller principerna för psalmbearbetning och synen på en psalms funktion. Frågan kommer att följa oss till nya exempel.

”Den signade dag . . .” (1937: 424) är utan tvekan en av klenoderna i vår psalmskatt. Ingrepp är här särskilt känsliga. Den är uppbyggd av den nordiska dagvisan (svensk handskrift från ca 1450) och av Wallins nydiktning i några strofer (v. 3, 6, 8). I denna psalm visar det sig vara omöjligt att bara restaurera den äldsta (här medeltida) texten och lämna det som senare tillkommit (i detta fall av Wallin).

Vi har återigen inte bara en förlaga, den äldsta, att ta hänsyn till — utan flera. Det är lika så gott att genast konstatera att psalmbearbetningar är lag-arbete, teamwork, utsträckt i tiden från psalmens tillkomst till nu. Olika tiders bearbetare kan ha givit så värdefulla bidrag att de förtjänar att bestå också för fortsättningen. Det kan vara skäl att ha också detta i åtanke, när man ställs inför kommitténs (i huvudsak riktiga) ambition att återuppliva ursprungliga texter och befria dem från senare tiders överlagringar. Den förutnämnda ps. 58 visade, att det var Luther, som fick bära fram Ambrosius' psalm. Och här i ps. 424 har det ingalunda varit enkelt att lyfta ut Wallins bearbetning eller nydiktning.

Skillnaden mellan de båda psalmerna är att hänsynen till Luther varit mycket större i ps. 58 än till Wallin i ps. 424. Liksom vi i ps. 58 nu får ett väsentligen ändrat teologiskt innehåll: från jul — till adventspsalm (under bortseende från det för Ambrosius karakteristiska), blir den teologiska substansen i ps. 424 ändrad från ett ganska entydigt julbudskap, som genom Wallin kommit att präglade denna morgonpsalm, till julbudskap i markerad förening med budskapet om korset (ett jul- och påskbudskap). Ps. 424 kommer därmed i sin nya gestalt att handla om Jesu födelse, korsdöd, försoning och uppståndelse.

Detta har blivit möjligt dels genom att en strof om korset, som Wallin uteslöt, återinsatts i bearbetad form, dels genom att en strof, som bl.a. talar om uppståndelsen, nydiktats av psalmens bearbetare, Olov Hartman.

I 1695 års psalmbok börjar den strof, som vi aldrig fått se i 1937 års: ”Thet heliga kors vår Herre sielf bar . . .” (v. 4). De

orden följer nu med in i bearbetningen, så också i allt väsentligt strofens innehåll för övrigt. Till saken hör att denna strof om korset inte är ursprunglig och inte kan be-läggas förrän efter reformationen (Emil Liedgren, *Svensk psalm och andlig visa*, 1926, s. 215 f.). Det finns också annat i t.ex. 1695 års version av dagvisan som inte är ursprungligt.

Karakteristiskt för den medeltida dagvisan torde temat om döden och dagens/livets korthet ha varit. I en av de strofer, som med sannolikhet räknas som ursprungliga (se Liedgren, *Svensk psalm . . .*, s. 48 f.) läser vi: "Jak bidher thik skapare for thin dödh / thet tu os frälse fran alle vore nödh . . ." (I förbigående observerar vi: *Skaparens* död, en tanke som vi inte återfinner i senare versioner av psalmen.) Temat om vår dödlighet tillvaratas med fördel i nuvarande förslag. Från 1937 minns vi v. 7: "Ty dagen han är dock aldrig så lång . . ." I nästan oförändrad form följer den nu med. Temat om vår död förstärks på visst sätt genom att parallelliseras med Jesu liv och död. Direkt efter den nyssnämnda strofen följer den av Hartman nydiktade v. 8:

Den signade tid, de signade år
när Frälsaren gick här på jorden
har helgat vårt liv till dagar av nåd,
ja hans är var dag under solen.
Vid slutet står korset, hans eget och vårt,
och bådar uppståndelsens morgon.

Första radens upprepning av "signade" är värdefullt. Det ordet är ju psalmens "signatur" och förekommer annars bara i v. 1 och 2 enligt förslaget. Rad 3 är teologiskt begriplig, om man läser "helgat" rätt, dvs. inte med associationen helgelse. Att "helga" i betydelsen: ge något ett heligt värde är f.ö. inte vanligt i svensk efterreformatörisk psalm (därmed inte sagt att det skulle vara något hinder). Rad 4 "hans är var dag" är oerhört komprimerat, fint men inte fritt för missförstånd. Rad 5 "hans eget och vårt" är en sentida spekulativ vändning, vartill kommer det ingalunda omedelbart begripliga: att inte bara *hans* utan också *vårt kors* "bådar uppståndelsens morgon", rad 8. Smälter det harmoniskt in i den gamla dag-

visan? Jag kan inte se att den naturligt skulle uttrycka sig på det sättet. Uttrycket är eminent Hartman-präglad. Kruxet är bara, att det gäller en psalm som nödvändigt måste få gälla på sina egna villkor, bl.a. omedelbarheten och enkelheten.

Den strof som stryks i stället för den nu nämnda nydiktningen är v. 8: "Ack, give då Gud, vi honom så tjänst / med allt vad av honom vi äga . . ." Och det var Wallins nydiktning. Kan den undvaras här? Han ville betona, att kristendomen också är att göra och handla, inte passiv nådesförtröstan. I detta skulle egentligen vår tid mycket väl kunna förstå honom. Det är bara det, att den etiska apostroferingen nu visar sig gälla mer det globala än det individuella perspektivet.

Den andra av Wallins nydiktade strofer "Ack, låtom oss lova och bedja vår Gud / när stunderna växla och skrida" (v. 6) har i lätt bearbetad form fått stå kvar, med all rätt. Nuvarande: "Så skola vi stärkas att hålla hans bud / och vaka och tåligen lida" har blivit: "Vår bön ger oss kraft att hålla hans bud / och vaka med alla som lider". Sista raden är en lösning genom den vidgade synen på lidandet.

Och så de kanske omistligaste stroferna: "Om än varje träd och gräs på vår mark / fått stämma och talande tunga . . ." (v. 4) och "Men såsom en fågel mot himmelens höjd / sig lyfter på lediga vingar . . ." (v. 5). Den första är tack och lov nästan oförändrad kvar. Den andra lyder:

En fågel sig gläder i himmelens höjd
och vindarna lyfter hans vingar.
Bland bergen har strömmarna upphävt sin röst.
På stränderna spelar Guds lindar.
Så instämmer jorden i himlarnas sång
till Jesus Kristus, vår Herre.

Som bearbetning är detta på många sätt lysande (vad som gått förlorat kommer jag strax till). Friskt förwallinskt material utnyttjas. Strofen lyder i 1695 års psalmbok (354: 6):

En liten fogel han flyger så högt
Och wädret thet lyfter hans wingar.
Han lofwar sin Gud, är lustig och nögd.

När han öfwer bergen sig swingar;
Så giöra ock strömmar som rinna sin wäg,
långtunder the dälder och lundar.

1695 års version är betagande i sin naivitet och sitt fantastiska bildspråk (men den sista raden är ute ur leken). Och strofen är plastiskt sammanhållen till en homogen helhet. Så också hos Wallin, hans strof handlar om *en sak*: själens lovsång och han använder *en bild* för den: fågeln som lyfter. I Hartmans strof har vi fått en överdådig rikedom, men ingen naivitet och ingen riktigt klar homogenitet. Den skulle ges av sammanställningen jord-himmel i näst sista raden, men den kan aldrig jämföras med Wallins strof i detta avseende. Därför saknar jag den, trots bergsströmmarna och lindarna från äldre versioner (lindarna är importerade från en dansk version från 1569). Wallins strof skulle kunna bevaras för framtiden oförändrad, så när som på det inledande, omotiverade "Men ...", som ersätts med "Och ..."

Teologiska och stilistiska frågor är här sammanflätade. Vad det gäller är att en uppfordran når fram till varje enskild människa att jubla mot Gud — och göra det spontant, med bilder från naturen som inspiration.

Wallins strof 3 om "världens fåfängliga trälar" måste ändå utgå, inte direkt av innehållsliga skäl men på grund av en sådan anhopning av ålderdomliga ord, att en återupplivning torde vara omöjlig.

"Den signade dag" är outömligt rik, som morgonpsalm om en människas dag på jorden och liv med Kristus. Vi har där omistliga bidrag av Wallin. Vad ovan sagts om önskemålet att något mer bibehålla Wallin här, beror inte av intresse för Wallin i och för sig men av hans rätt att göra dagvisan levande på dennas egna villkor.

2. Från reformationstiden

"O Fader vår, barmhärtig, god ..." (1937: 25) tillskriivs Olaus Petri och ingick i den äldsta svenska psalmboken *Någre gudeliga visor*, 1530. Denna psalm har länge varit under bearbetning. Något förslag presenteras inte i *Den svenska psalmboken* (SOU

1981: 50, bd 2). Men bearbetningen fortgår. Därför kan några synpunkter vara motiverade också betr. denna psalm. Kommittén vill stryka en av de fyra stroforna (*Läge november 1977*, s. 6; i slutversion 2, 26.10.79 finns en bearbetning av denna strof i en not, efter de tre strofer, som kommittén förordat.) Genom denna uteslutning blir hela psalmens teologiska innehåll förändrat. Olaus Petri text har som huvudtema *Guds ord* (v. 1: bön om Ordet; v. 2: ingen tar Ordet till sig, om inte Guds nåd gör det möjligt; bön om Ande; v. 3: åberopande av Guds löfte; bön om Ande; v. 4: bön om Ordet, återigen). Kommittén gör psalmen till en *treenighetspsalm* — på bekostnad av den uteslutna v. 2. Vad som då går förlorat är realismen i Olaus Petri syn på Ordet: "Ty ingen tager tin ord til sig, / Utan han får tina nåde." Olaus talar om vad människan måste göra, för att Ordet skall öppna sig: Det gör det inte av sig självt. Gud måste sända sin Ande. Annars tar "diefwulen" (nämnd vid sitt rätta namn 1695) ifrån oss Ordet. All denna dynamik — trovärdig och tillämplig, dvs. ärlig beträffande en kristens villkor, avslöjande och pedagogiskt upplysande — går nu förlorad. Psalmen blir en tillrättalagd, utjämnad sång om treenigheten. Huvudintentionen hos Olaus Petri i denna psalm huggs av i och med bortförandet av v. 2. De andra stroforna kan inte väga upp förlusten. Det är bara att hoppas, att den senare bearbetade v. 2 i fotnoten lyfts upp dit den hör: som fullvärdig strof bland de andra i psalmen.

"Var man må nu väl glädja sig ..." (1937: 37) är från början av Luther och hans kanske första psalm: "Nun freut euch lieben Christen gmein ..." (tryckt 1523). Den svenska översättningen daterar sig från 1536 och antas vara gjord av Olaus Petri. Den har passerat utan större ändringar genom 1695 och 1819 års till 1937 års psalmbok. Jämför man Olaus Petri bearbetning med Luthers originalpsalm finner man, att de är olika framför allt på det sättet att Luther med större spontanitet och lätthet vittnar om en kristens glädje, som motvikt till syndamedvetandets allvar.

Kommittén låter Olaus' version utgå och

lanserar en ny översättning av Luthers psalm. Meningen med detta måste vara att Luthers originaltext görs större rättvisa än som hittills skett. Har det lyckats? Slutversionen 1979 är betydligt bättre än läge 1977 (referenterna har väl också gjort någon nytta). Men Luthers ystra jubel i v. 1 vill inte riktigt låta sig försvenskas. Enligt prosaöversättning av Luther v. 1 blir det: "Nu gläd er, kära kristna tillsammans, / och låt oss dansa av glädje . . ." Av dansen blir nu intet på svenska. I läge 1977 finner man i v. 1 rad 2: "Må ingen stå förstummad." Det har 1979 ersatts med annan formulering, men ändå knappast med Luthers profil. Det borde ha varit fritt fram att bearbeta mer radikalt och djärvt, eftersom Olaus' gamla kända psalm ändå skulle finnas kvar vid sidan.

Dessutom visar det sig, att två strofer i Luthers psalm strukits: v. 3 och 8. Den första handlar om goda gärningar såsom klen hjälp i anfäktelsen (dock bitvis inarbetat i v. 2, 1979). Den andra talar om själva försoningsgärningen (Luther: "das leid ich alles dir zugut" och "mein Unschuld tragt die Sünde dein"). De stroferna lämnar ett visst tomrum efter sig, särskilt som kommittén uppger sig ha "tagit fasta på det för Luther personliga" i denna psalm (*Läge nov. 1977*, s. 10).

Med tanke på psalmbearbetningars svårigheter kan jag inte påstå att den här skulle vara misslyckad. Men inte heller särskilt lyckad — vilket som sagt sällan är möjligt. Man noterar vilka de enskilda lösningarna är och de skiftar som alltid i värde, t.ex. en pregnant formulering: "Min plåga till Guds plåga blev" (v. 3) eller en väl modernt existentiell Luther (och därmed en tolkning som är både trogen och inte trogen mot sitt föremål): "Förlamad, maktlös drogs jag ner / i ångest och förtvivlan" (v. 2).

Lutherspsalmen "Kom, helge Ande, Herre Gud" (1937: 134, vars v. 1 härrör från 1100-talet och översattes av Luther) har definitivt inte vunnit på den nuvarande bearbetningen. Språket spretar åt olika håll och skriar efter slipverktyg. Det är en psalm om Ande och likafullt är det Ande psalmen i hög grad saknar. Att psalmen inte förefaller

riktigt levande beror väl just på detta, såsom i flera andra fall. Ändå har bearbetningen bemödat sig om att ligga Luthers text nära!

Det kan väl inte nog betonas, att psalmbearbetning inte skall vara detsamma som antikvarisk vård. Ändå fordras inte så litet sådan — men med ett syfte. Den gamla psalmen måste bringas att leva för vår tids — och framtidens — människor. Bearbetningen av "Förlossningen är vunnen . . ." (1937: 50) visar, hur man, genom att hålla sig nära originaltexten kan finna formuleringar, som också ligger nära vår tid. Bara ett exempel: "Guds morgonstjärna klarast / av alla rymdens ljus" (v. 1). Psalmens författare, Elisabet Cruciger, skrev i sin text 1524: "er ist der Morgensterne, / sein Glänzen streckt er ferne / vor andern Sternen klar". Men då fordrades en bortskrapning av Johan Åströms övermålning 1816 om morgonstjärnan "som lysa kan och värna / i mörker och i kval." Vilket är befogat. Men det har också visat sig, att Åströms bearbetning av andra strofer i denna psalm (v. 3—5) är så ofta använda, att kommittén föreslår dem stå kvar som en psalm för sig. Här har alltså stor hänsyn tagits till en 1800-talsbearbetning. Men just här är kanske inte denna hänsyn fullt så befogad. Läs ps. 50: 3—5 och döm själv!

Intressantast med bearbetningen av ps. 50 är annars betoningen av Kristi preexistens (v. 1) och följaktligen skaparmakt (v. 4). Strävan att tillvarata den innerliga Kristusmystiken i psalmen är dessutom lovvärd. Kyrkomötet, som tidigare inte visat sig vara särskilt mottagligt för kristen mystik i psalmerna, må sedan säga vad det vill.

Viktigt är att Elisabet Crucigers text gjorts största möjliga rättvisa. Vi har på så sätt fått en nästan "ny" Kristuspsalm.

Kommittén har gjort rätt i att försöka rädda den säregna "En syndig man . . ." (1937: 254) av Laurentius Petri Gothus 1572. Statistiska Centralbyråns undersökning visar, att den numera används mycket sällan. Wallins mycket fria bearbetning har gjort den egendomligt uddlös. Men den bär på dolda värden. Olov Hartman har lyft fram dem genom ett stramt, måleriskt språk. Hartman har här ställts inför en egensinnig

text, som passat hans skaparkynne betydligt bättre än ps. 424. Men följande är *inte* 1500-tal: "Och redan brann på bergens tinnar dagen" (v. 1) och "Det finns en natt i själva morgonljuset" (v. 3). Det skadar nu inte i denna särpräglade psalm; det är organiska delar av en konstnärlig helhet, vars teologiska tema är synd-nåd, på ett friskt och välgörande schablonfritt rätt klargjort för vår tid — liksom förr genom 1500-talspsalmen.

Försoningen såsom en kamp och en uppgörelse mellan liv och död framstår genom bearbetningen av Luthers ps. 113 tydligare än i 1937 års version (särskilt v. 2). Kvar finns ingenting av försoningen såsom följd av Jesu offer å människornas vägnar. Att detta skulle behöva bortopereras är i och för sig inte givet. Men den här psalmen får nu ett klart och enkelt budskap om försoningen, vilket annars inte hör till det vanliga. Vi har fått en påskpsalm om Guds kärleks seger, en psalm med starkare liv än 1937 och med friskare känsla.

3. *Från ortodoxins tid*

Önskemålet om förstärkt åskådlighet och konkretion, som vi inledningsvis talade om, effektueras verkligen i bearbetningen av Haquin Spegels "Lovad vare Herran" (1937: 10). Här är det skapelsens rikedom i nuet — och indirekt gudsuppfattningen — som utgör innehållet. Det har förunnats Karl-Gustaf Hildebrand att frilägga det som för vår tid framstår som det bästa i Spegels originaltext från 1686. Spegel låter nutida svenskar se naturen minst lika omedelbart fräsch, som Evert Taube lärt dem och som de kanske inte trott vara möjligt före August Strindberg. I Wallins bearbetning kommer naturkänslan i Spegels psalm inte till sin rätt. Det är främst Gud i upphöjt, milt majestät, som skall framträda och så sker förvisso (se t.ex. 10: 4). Men Spegel vill visa hur den upphöjde Guden lovsjungs av "Högar, berg och backar, / Källor, haf och flod" (1695: 303, v. 8). Hildebrand låter oss se detta och mycket mera, såsom "fiskstim, stora valar". Valarna finns faktiskt också i originalet.

Paul Gerhardts psalm "Geh aus, mein Herz, und suche Freud", publicerad 1645, blev genom en översättning av Joachim v. Düben i början av 1700-talet: "I thenna liufwa sommartid". Men Gerhardts original är mer färgstarkt och detaljrikt. Denna vår älskade sommarpsalm 475 är nu inte så lätt att röra vid och Britt G. Hallqvist gör det med varlig hand (dock är en strof struken: v. 6; strof 8 och 9 har hoparbetats till en: v. 7 i förslaget). Största ingreppet är om-diktningen av nuv. v. 4: "Vi skulle jag allena då / i denna tid otacksam gå . . ." Det mer abstrakta "de fagra blommors myckenhet" (v. 2: 4) har blivit: "blommorna i ängens krans". Ändringen av "den store Gudens gåvor" till "vår Herres alla gåvor" är ingen vinning. Men för övrigt förefaller tron på Skaparen och hans verk ha berikats med en fint förnyad lovsång genom denna bearbetning.

Tron såsom människans upplevelse (*fides qua*) finns ofta tydligare belagd i tidiga psalmversioner än i följande bearbetningar. Vi skall se ett exempel, där den tyska originaltexten härrör från 1500-talets mitt och översatts till svenska av Laurentius Petri Gothus. I 1695 års psalmbok står det (240: 3):

Gif mig af tine barmhertighet
Then rätta Christna trona,
På thet jag tina kärlighet
Må innerliga röna.

Efter Wallins bearbetning framträder de två sista raderna ovan i annan gestalt. Det blir trons innehåll (*fides quae*), som återges objektivt läromässigt. I 1819 års psalmbok finner vi (269: 3) därför:

Att Gud för din rättfärdighet
mig syndare vill skona.

Vid bearbetning har Anders Frostenson insiktfullt gripit tillbaka på originalet:

Ge mig av din barmhärtighet
den tro som mig bevarar.
Låt mig din stora kärlek se
och innerligt erfara.

Också på ortodoxins tid kunde trons innerlighet få fina uttryck. Bearbetningen av

Johann Francks "Denna är den stora dagen" (1937: 112) har tagit hänsyn till detta. Ett annat exempel på detsamma är Johann Heermanns Jesus-psalm (1937: 77) enligt kommitténs förslag.

När det gäller människo- och samhällssyn markerar bearbetningarna ofta avvikelser från äldre texter (ändå inte så mycket 1600-talstexter som 1800-talstexter). Två 1600-talspsalmer får ge ett exempel vardera: "Jesu låt mig städse börja . . . att jag måtte framgång spörja" (1937: 396, v. 2) heter nu "Jesu låt mig alltid börja . . . att jag kan mitt bästa göra", om det nu är klädsam blygsamhet, mer demokratiskt sinne eller något annat som är förklaringen. "Ljus av ljus, o morgonstjärna . . ." (1937: 426) tar bort "Konung, folk och faders land" (v. 4) och lyckas med tanke på ofärdstider formulera både ett internationellt och ett nationellt perspektiv:

Och när jorden fylls av våld
hjälp oss då att hålla stånd,
hävda rätten, hägna freden
tro att din, o Gud, är segern.

4. Från 17- och 1800-tal

Nutida omvärderingar ifråga om hem och familj gör sig gällande i Jan Arvid Hellströms ganska radikala omdiktning av von Pfeils psalm från 1746, bearbetad av J. A. Eklund: "Välsignat är det hem förvisst . . ." (1937: 482). Nu börjar psalmen: "Välsignad var gemenskap är . . ." En tidigare vanlig syn på den dagliga kallelsen (v. 5) stryks.

Synen på könsrollerna rättas till: Zinzen-dorfs "Hjärtan, enigt sammanslutna" (1937: 170) talar nu om "syskonrund", inte "bröd-rarund" (v. 3) och Lina Sandells "Tillkomme ditt rike" (1937: 246) om att "uthålligt strida" i st. f. "manligen strida" (v. 4).

"Bevara, Gud, vårt fosterland", av Runeberg (1937: 492), lyder faktiskt så också efter bearbetningen. "Jord" kan ju ha betydelserna "jordtorva" (att odla kanske) och "jordklot" (vår värld). Jämför följande text från en annan psalm:

där trevna odlarn röner
en tacksam jord

och kring sitt bord
ser sina söners söner

och bearbetningen:

där människan vill akta
i stort som smått
den jord hon fått
av Skaparen att vakta.

Det sista är bearbetningen av v. 3 i Christoffer Dahls "Förgäves all den som sorg är" (1937: 500), som speglar något av det ingående 1800-talets samhällssyn (var är t.ex. dottrarna vid bordet?). Bearbetningen tar fyndigt vara på flertydigheten i vår "jord" — och vill så tillfredsställa såväl internationalism och miljörelser som "trevna odlarn" i vår tid.

Naturligt nog får ett världstillvänt ansvar tydligare etiska motiveringar i nyskrivna psalmer än i bearbetade. Huvuddelen av de äldre psalmerna har en negativ innebörd i begreppet värld. Nuvarande ps. 317 talar också efter bearbetning med Wallin om "hur litet allt världsligt är värt" (v. 1; jfr 1695: 211 v. 1 "Hvad omsorg alt werdligt är värdt", innebörden ligger ursprunget Matt. 6: 25—34 närmare, nämligen: låt oss besinna hur litet onödiga omsorger och bekymmer för det världsliga är värda). Men det negativa kommer inte av någon nedvärdering av den värld Gud skapat (jfr glädjen över skapelsen i 1600-talspsalmerna ovan), utan av en *annan* betydelse i värld: synd. Värld blir *då* ett synonymt ord med "synd, död, djävul" och "vårt eget kött". Av denna syn på världen såsom ändå märkt kvar i psalmbearbetningarna. Någon förlust är det väl inte heller.

Vi har sett något på samhällssyn och etiska frågor i revisionen av 17- och 1800-talspsalmer. I synen på människan visar bearbetningarna förskjutningar från individuella till sociala aspekter. Nuvarande ps. 346, av J. Åström, talar om en kristens kamp "mot köttet och en farlig tid, / mot världen och dess lusta" (v. 1). Bearbetningen lyder: "och mot de makter väpna dig, / som rätt i orätt vänder". Människans synd blir inte så betonat individens frestelser av olika

slag utan bristande socialt ansvar. "Gå varsam samt min kristen" av Olof Kolmodin 1742 (1937: 344) har t.ex. ändrats från "din köttsliga frihet är andelig död" till "ditt själviska liv är din andliga död". Jag kan inte se att ändringen är mindre biblisk. Tvärtom. Ingen behöver väl heller sakna "dämpa lustans brand" i ps. 475. V. 3 med "måtta i begär" i "Din klara sol" (1937: 420) står i ett så svårbearbetat sammanhang att hela strofen strukits.

Wallins betoning av *görandet* var inte bara en rest från upplysning och neologi. Det var hans egen etiska accent. Den skulle kunna vara uppfattbar i vår tid, men den föråldrade formen, samhälls- och världsuppfattningen hindrar ofta. Kommittén tycks göra vad som går att göra för att nygestalta användbara Wallin-texter. I "Vaka själ, och bed" (1937: 345) kan man nu t.ex. läsa "Vaka, bed, min själ, / bli ej tingens träl". Frostenson har gjort en kongenial bearbetning av denna psalm och flera andra av Wallin.

Det mest typiska och övertygande hos Wallin: tankarna om den stundande döden och längtan till den stora friden, måste räddas över till framtiden i ett inte alltför litet antal psalmer. Detta inte bara för Wallins minnes skull utan för den framtid som kommer att behöva dem. Men kraftig bearbetning fordras. Nuvarande 567 får behålla tre av sex strofer. I förslaget sägs vad Wallins *inte* sagt: "en liten tid och sedan / varann vi återser". (Jfr dock en sådan tanke i ps. 586: 3.) Om viss pietet för Wallins verk vittnar f.ö. bearbetningen av t.ex. ps. 407 och 471. "Var är den Vän" (1937: 564) står helt riktigt kvar oförändrad.

Med Franzén och Geijer är kommittén, vad jag kan se, varsam. Och återställandet av Hedborns ps. 33 är förträffligt gjort av Augustin Mannerheim. "Blomman uti sanden" var ju inte världens förtvinade hopp, som vi vant oss vid, utan Kristus, Ordet.

Vidare till ett teologiskt tema med exemplifiering i en 1800-tals- och en 1900-talspsalm: kyrkan. 1937: 165 inleds enligt förslaget: "Sin enda grund har kyrkan / i Kristus, Frälsaren". Hartman har gjort en högst aktuell bearbetning, som dessutom är

trogen mot originalet från 1866, t.ex. v. 3:

Med undran och med löje
ser världen hur hon slits
av tusen tvister sönder
och nekar sig Guds frid.
Hur sällsamt klingar orden
i kyrkor utan fred
om Herrens frid på jorden
om Guds barmhärtighet.

Ärligt och starkt. De positiva synpunkterna på kyrkan får de övriga fyra stroferna ge.

5. Från 1900-talet

Vårt andra exempel är "Fädernas kyrka i Sveriges land" (1937: 169). Rad två lyder där nu: "ett med Guds kyrka på jorden!" Bra — något annat var inte den svenska folkkyrkan ens när J. A. Eklund skrev sin psalm. Nu har den fem strofer mot som hittills nio. "Kämparnas färd" och vapenskramlet är borta. Psalmen slutar: "tänd i oss elden för rätt och fred / Herre, låt komma ditt rike!" P. O. Nisser har med sin bearbetning lyckats bevara glöden i Eklunds psalm och dessutom föra över den till vår tid.

Många 1900-talspsalmer av t.ex. Liedgren, Gabrielsson, N. Beskow behöver ingen eller obetydlig ändring. Till dem hör Einar Billings "Nu gläd dig, min ande, i Herran" (1937: 380). Den väsentligaste ändringen är: "som härolden sänd att förkunna" (v. 8), vilket givetvis är bättre än "som hjältar att mäktiga ljunga". Häroldens förkunnelse, "glädebudbärarens budskap" om ännu ett år av nåd har en central roll i Billings teologi och kyrkosyn. 380 hade f.ö. ursprungligen 12 strofer. Den strof, som blev struken före psalmbokförslaget 1937, handlar om hur det går för en kyrka som förlorar Guds Ande (jag har återgivit den i *STK* 1978: 1, s. 1). Den är formellt tung, men skulle kanske kunna bearbetas och ingå bland de andra (t.ex. efter v. 7).

Vissa tendenser och kursändringar i fråga om innehållet i senare 1900-talspsalmer kan iakttas i Frostensons bearbetning av sina egna psalmer från 1937. Jordfästningspsalmen 584 v. 2 har ändrats från: "Men intet

Gud tillspilloger. / Hans mening är i allt, som sker" till: "Vi ser ej meningen, vet blott: / Gud är hos oss i ont och gott." En förskjutning från en monistisk kristen livsförklaring till en dualistisk, men med bevarad gudsförtröstan.

Planer har funnits på att ändra ps. 48:2 från: "Själ som ..." till: "Den som var bunden och trött och tom". Denna lilla ändring av ett ord säger mycket: en teologisk helhetssyn på människan har vuxit sig starkare under senare årtionden. Genom att lämna själsbegreppet får den nya lydelser dessutom en mycket vidare syftning: varje människa i någon form av fångenskap. Vi associerar också till orättfärdigt politiskt fängslade. Nu visar det sig att denna ändring inte finns med i psalmkommitténs förslag (enligt SOU 1981: 50, bd 2). Nu slipper vi något ingrepp i denna mycket använda och uppskattade psalm. Men visst hade den tänkta ändringen sina goda skäl.

Ps. 535 föreslås börja med en strof, som är originalet till v. 1 och nu skulle åter-

införas: "Allt av samma skaparflöde / föds och bäres i vår värld ..." V. 2 skulle bli: "Gud, i (förr: hos) dig är livets källa ...", som vi känner väl igen. Nyskrivna v. 4 och 5 handlar om livet med Kristus (närmast Kristi efterföljelse; Kristus såsom förebild skymtar också men utan nypelagiansk färg; jfr också bearb. av ps. 42). De stroferna ersätter nu v. 3—5 om idrotten. Jag anser, att stroferna om efterföljelsen är värdefulla tillskott. 535 är fortfarande en psalm för ungdom men riktar sig också till alla. Den vill påminna om något som varje människa skulle kunna se som ett utropstecken för sitt liv. Det utropstecknet får också avsluta mina exempel på försöken att rätta psalmer från förgängelse till nytt liv.

Gör ej vad dig själv behagar
men dig själv åt honom giv,
i din dag de andras dagar,
i ditt liv de andras liv.
Allt begär han, allt han ger dig.
Alla dagar är han med dig.

LITTERATUR

Göran Larsson: *Der Toseftatraktat Jom hak-Kippurim. Text, Übersetzung, Kommentar. 1. Teil. Kapitel 1 und 2.* XX+233+18 sid. Studentlitteratur, Lund 1980.

Göran Larsson har med sin textutgåva, översättning och kommentar givit ett viktigt bidrag till förståelsen av en central rabbinisk text. Innan jag går närmare in på hans arbete är det kanske motiverat att i grova drag presentera några allmänna bakgrundsdata.

I jämförelse med studiet av Mishna är studiet av Tosefta bedrövligt eftersatt, trots att en god förtrogenhet med den ena texten är en förutsättning för djupare förståelse av den andra texten. Det finns två kritiska utgåvor till hela Tosefta — den av Zuckerman (med Liebermanns supplement), och Liebermanns *Tosefet rishonim*, vilken är bättre men svår att få tag på. Det finns en konkordans av Kasowski, som också är svåröverkomlig. Lexikografin är föråldrad (det gäller så gott som hela den rabbiniska litteraturen). Ingen fullständig översättning till ett modernt främmande språk föreligger. Så illa ligger det till.

Därför är det förståeligt, att man med spända förväntningar hoppas att Liebermann skall kunna slutföra sitt stora arbete över Tosefta — textutgåvan och kommentaren — hälften är kvar. Därför är det också lätt att inse huru viktigt det projekt är, i vilket Larssons arbete skall ingå som en del — den tyskredigerade *Rabbinische Texte. Reihe 1. Die Tosefta*, vilken förutom en kritisk text ger en tysk översättning och kommentar. Arbetet framskrider dessvärre i långsam takt. Endast en *seder* är helt klar, samt några traktater från tre andra *sedarim*. Under de allra senaste åren har den fenomenale J. Neusner i snabb takt till engelska översatt ett stort antal Toseftatraktater, och meningen är att han tillsammans med sina lärjungar skall slutföra verket inom en snar framtid. Jämsides med översättningen försiggår en långsammare verksamhet i form

av kommentarer och djupanalyser.

Även om man alltså kan förmoda att situationen inom loppet av några år blir bättre för Toseftas del, är den även då långt ifrån tillfredsställande. Förhållandet mellan Tosefta och Mishna är mycket komplicerat, och långtifrån utrett. Toseftas interna redaktionshistoria är i stort sett okänd; det formkritiska betraktelsesättet på rabbinisk litteratur trampar ännu i barnskorna, för att inte tala om de nyare litterära och lingvistiska metoderna, som börjat göra sig gällande inom exegetiken. Forskningsuppgifter inom ramen för studiet av Tosefta är det, som man lätt inser, ingen brist på.

Larssons arbete utgör således en viktig länk i det tidsödande men nödvändiga grundläggningsarbete på vilket senare specialstudier kan vila. Som av titeln framgår är det fråga om en textutgåva, en översättning till tyska och en kommentar på tyska till traktaten *Jom hak-Kippurim* (Den Stora försoningsdagen) i Tosefta. Det bör genast understrykas att arbetet behandlar endast en *del* av traktaten — kapitlet 1—2 av en traktat som omfattar 5 kapitel i den handskrift som är grundvalen för Larssons arbete (De andra textvittnena har en annorlunda kapitelindelning). Larsson har alltså kvar åtskilligt mera än hälften av traktaten att bearbeta, och man får hoppas att det inte dröjer länge innan den andra delen är färdig.

Till sin struktur är boken klar och redig. Efter en kort inledning följer översättning och kommentar. Författaren har valt att samla ett antal värdefulla exkurser i en rad efter kommentaren. Därefter följer förkortningslista, bibliografi och flera register. Allra sist (eller om man så vill: i början) kommer den hebreiska texten med en omfattande textkritisk apparat.

Även om boken är klar till sin struktur är den svår att arbeta med, på grund av att texten, översättningen och kommentaren finns på tre olika ställen. Det tvingar till ett ständigt bläddrande fram och tillbaka. Bibliografin är långt-

ifrån fullständig, och ger inte en tillräcklig bild av den omfattande litteratur som författaren plöjt igenom, och som han redovisar i kommentaren. Förmodligen är det kostnadsskäl som tvingat författaren till sådana lösningar, men med den allt vanligare citattekniken hade det varit möjligt att ganska starkt reducera omfånget av notapparaten.

I den knappt hållna *inledningen* ger författaren uppgifter om försoningsdagen — termer, forskningshistoria — och går in på den föreliggande traktaten, dess position i förhållande till andra traktater, dess interna kapitelindelning, dess innehåll (i grova drag) och dess förhållande till motsvarande Mishnatraktat; de viktigaste textvittnena presenteras, principerna för den föreliggande textutgåvan förklaras; några ord sägs om principerna för översättningen och kommentaren.

Trots att framställningen är koncentrerad och innehåller mycket information är inledningen väl knapp. I själva verket finns en hel del av det övriga material som rätteligen skulle höra till inledningen redan i boken, men det är utspritt i kommentaren. Det kan vara sådant som gäller språket i allmänhet, textens redaktion och struktur, former och formelartade uttryck, och framförallt dess förhållande till Mishna och de relevanta *baraitot* (dvs. ut-sagor av rabbiner från de första två århundradena e. Kr. insprängda i senare litteratur). Framställningen hade vunnit i översiktlighet och klarhet om dylika frågor, som angår texten i sin helhet eller flera enskilda *mishnayot*, hade samlats i inledningen under särskilda rubriker, istället för att spridas ut omarkerat på flera ställen i kommentaren, med åtföljande korshänvisningar och risk för oklarheter och förvirring. Vill läsaren skaffa sig en helhetsuppfattning om textens struktur och form, eller om förhållandet till Mishna (som är otillräckligt behandlat) måste han ögna igenom största delen av boken och snappa upp information än här, än där — och det skall ju inte vara meningen.

Texten baserar sig på den kända Erfurthandskriften, troligen den bästa, vilken återges ordagrant, utan interpunktion. Endast då det är uppenbart att något fattas i handskriften införas de saknade orden i den form de har i en annan handskrift, vederbörligen markerade. Författaren har av allt att döma varit mycket noggrann i sitt arbete, och angett *alla* varianter i de andra huvudvittnena. Jag har inte hittat ett enda fel, åtminstone inte där jag kontrollerat noggrannare, genom att jämföra med

några *mishnayot* i Liebermanns stora utgåva. Klammern i II 4 (not 3) är förmodligen ett misstag för en halv klammer. Ganska ofta finner författaren det motiverat att i kommentaren mera detaljerat diskutera rikligheten i olika läsarter, och kommer då lätt in på översättningen och den sakliga förståelsen av texten.

Översättningen håller sig så nära som möjligt till den publicerade texten. Ord som tillfogats för bättre förståeles har omramats med klamrar. Så vitt jag kan förstå är den språkliga utformningen klanderfri. Endast på en punkt har jag en mera vägande invändning att göra mot själva översättningen. Författaren försöker i I 19 översätta *mô'ezet* med "bewirkt [Untauglichkeit]", och menar att hifil av Y'L skulle ha en negativ innebörd (Untauglichkeit). Jag ställer mig emellertid skeptisk till detta; författaren har inte heller kunnat belägga sitt påstående.

Kommentaren dominerar överlägset i boken. Formellt utgör den en lång rad noter till översättningen. Den ådagalägger en grundlig kännedom isynnerhet om realia, och visar att författaren väl besitter den sakkunskap som krävs för att klargöra dunkla eller annars dåligt kända detaljer i texten. Kommentaren är emellertid obalanserad. Redan dess form, som är speciellt väl ägnad att belysa detaljfrågor, gör att viktigt blandas med oviktigt, generellt med speciellt osv. Jag nämnde redan tidigare att typiskt isagogiska problem med fördel kunde ha behandlats samlat i inledningen. På grund av att varken texten eller översättningen segmenterats på något annat sätt än genom indelningen i kapitel och *mishnayot*, så har det även varit svårt att i kommentaren behandla frågor om textens struktur och innehållsliga motiv. Ansatser finns, men de förblir därvid. Det är klart att man bör beakta, att detta arbete behandlar endast kap. 1—2 i traktaten. Vid det fortsatta arbetet borde författaren ha utmärkta möjligheter att omdisponera en del av materialet, så att en bättre balans uppnås.

Denna kommentar är mig veterligen den mest omfattande moderna kommentaren till Toseftatraktaten Jom hak-Kippurim, och presenterar mängder av värdefullt stoff för förståelsen av dess innehåll. Och det är självklart att man kan göra invändningar till det ena eller det andra. Jag har ovan koncentrerat mig mest till invändningar av formell art, och undviker av utrymmesskäl att gå in på innehållsliga detaljer. *Exkurserna* är utmärkta. I dem klargör författaren bakgrunden till några speciellt be-

svårliga problem, och kommer med nya lösningar eller rättar till vitt spridda missuppfattningar.

I början av recensionen visade jag i all korthet på det svåra utgångsläget för den som ägnar sig åt Tosefta. Mot bakgrunden av detta måste det sägas att Larssons arbeten är en mycket god prestation, och att Sverige i honom fått en ny rabbinist som står sig väl i den internationella konkurrensen.

Nils Martola

Selander, Inger: *O hur saligt att få vandra. Motiv och symboler i den frikyrkliga sången*. Gummessons 1980.

Inger Selander har i sin bok "O hur saligt att få vandra. Motiv och symboler i den frikyrkliga sången" lämnat ett utförligt bidrag till diskussionen om väckelsesångens form, funktion och struktur i Sverige under 1800- och 1900-talen.

Författaren sätter in sin undersökning utifrån iakttagelsen att någon mer systematisk analys av de svenska väckelserörelsernas och frikyrkornas sång ännu inte gjorts. Eftersom litteraturbegreppet vidgats under senare år ges det numera enligt författaren nya möjligheter att belysa väckelsesången från litteraturvetenskaplig aspekt.

Målet för undersökningen är att beskriva skillnader mellan "väckelsernas och frikyrkornas unisoha sång och den svenska psalmboken liksom mellan de fria samfundens sånger sinsemellan" (a. a. s. 12).

Metoden är bildspråksanalyser. De begrepp som kommer i fråga är fångenskap, strid, livsvandring och hemland, familj, brudgum och brud, vän, herde och lamm, blod och sår samt vatten.

Materialet är då på ett sätt naturligt. Det är emellertid samtidigt ofantligt stort. Författaren tvingas att begränsa sig. Hon löser det på följande sätt: från samfunden väljer hon följande sångböcker

Sionstoner EFS 1935
Svenska Missionsförbundets sångbok 1920
Psalmisten, Baptistsamfundet 1928
Segertoner, Pingströrelsen 1930
Metodist-Episkopalkyrkans psalmbok 1919
Frälsningsarméns sångbok 1929

Samtliga sångböcker utkom alltså mellan 1919 och 1935. Ett senare material skulle enligt författaren ha betytt, att man måst arbeta med ett alltför "institutionaliserat" material.

En del material är gemensamt för frikyrklighetens sångböcker och Svenska kyrkans. Detta material analyseras inte som frikyrklig sång utan inkluderas i analysen av den svenska psalmboken. Det sammanlagda antalet frikyrkosånger är 3 997; gemensamma med Svenska kyrkan är 829; frikyrklighetens sånger är sammanlagt 3 169 (borde enligt tabellen sid. 15 vara 3 168), varav 1 066 är gemensamma i olika sångböcker. 2 103 sånger är alltså analyserade. Läger man därtill psalmerna i 1937 års psalmbok får man ett ansevärt antal texter.

Mot denna bakgrund är det då viktigt hur undersökningsresultatet redovisas. Metoden med bildspråksanalys ger upphov till två typer av redovisningar — en kvantitativ och en kvalitativ. Den kvantitativa redovisas huvudsakligen i en enda tabell (s. 282) samt dessutom genom diverse data, inströdda i den löpande texten. Den kvalitativa delen av analysen redovisas på ett traditionellt jämförande sätt med hjälp av författarens egna och refererade analyser.

Resultatet av undersökningen framträder allmänt sett ganska klart i den nämnda sammanfattande tabellen. Väl utvecklade motivkretsar i den frikyrkliga sången är blod och sår-temana samt vatten-symboliken. Motivområdet familj är ett högt frekvent bildspråksområde i den frikyrkliga sången och inom detta område är bilden "fader" högfrekvent. Motivet strid förekommer ofta i frikyrkosången. Mindre frekventa områden i bildspråket är "vän", fångenskap och brud och brudgum.

Av samma tabell kan man också utläsa skillnader mellan de olika frikyrkliga sångböckerna. Sålunda har EFS-sångboken en hög frekvens bilder från familjen medan Frälsningsarmén (FA) där ligger lägst. Blod och sår är däremot ett högfrekvent område inom FA och där ligger Baptistsamfundet lägst. Vattensymboliken är jämnt hög för alla de undersökta samfundens sångböcker. Högfrekvent är också området strid; där leder inte oväntat FA medan SMF nästan bara har hälften så stor frekvens.

Samma tabell ger också möjlighet att jämföra frikyrkighetens sång och Svenska kyrkans. Bildspråksområdet familj visar sig vara mer frekvent i 1937 års psalmbok än i frikyrkosången; lägre frekvens har exempelvis

området livsvandring och hemland. Den svenska psalmboken har fler symboler kring fångenskapen men färre kring land och brudgum.

Den kvalitativa analysen leder författaren till intressanta resultat. Hon menar att den medeltida mystiken har fått sitt arv bevarat genom frikyrkosången. Arvet från mystiken har förmedlats genom pietismen och herrnhutismen enligt förf. Särskilt från herrnhutismen kommer blods- och sårterminologin, brudmotiv och herdemotivet. Den anglosaxiska sången har sin tonvikt på livsvandrings- och exodusmotiv. Över frikyrkosången vilar ett drag av efterromantik; det har särskilt influerat sången i SMF, men bildar en allmän brygga mellan frikyrkosång och den av katolsk mystik påverkade andaktslitteraturen och den pietistiska diktningen.

Författaren lägger fram resultatet av sina analyser enkelt och lågmält, på ett klart och redigt språk. Hon förefaller ha en god överblick över det litteraturvetenskapliga forskningsområdet och refererar gärna och ibland kanske väl utförligt andras analyser till stöd för sina egna. Av naturliga skäl blir de teologiska analyserna mindre utförliga och stannar ibland vid korta konstateranden om att tendenser i siffermaterialet har sin förklaring i teologiska skiljaktigheter.

Man saknar emellertid korta, koncisa sammanfattningar i texten, där författaren preciserar sina resultat och jämför dem med tidigare forskning. Sådana sammanfattande formuleringar hade inte bara kunnat ge boken större slagkraft, de hade också gett författaren mera möjligheter att precisera sin egen forskningsinsats. Nu förs den vetenskapliga diskussionen mest i bokens avslutande noter och är inte särskilt utförlig.

Bristen på sammanfattningar kan möjligen hänga samman med en viss diskrepans i boken som helhet mellan den kvantitativa och kvalitativa analysen. Relationen dem emellan framgår inte klart när bokens problem och mål formuleras. Denna brist på klarhet präglar också de sammanfattande avsnitten i slutet av boken: den svenskspråkiga sammanfattningen bygger mera på den kvalitativa analysen — den engelskspråkiga mera på den kvantitativa. Författaren kunde ha diskuterat detta förhållande bättre. Nu framstår den kvantitativa analysen än som medel än som mål.

Denna grundläggande oklarhet gör det i sin tur svårt att ta ställning till författarens sätt att redovisa resultaten av den empiriska, kvan-

titativa analysen. Om den kvantitativa analysen är *mål* måste sättet att redovisa siffermaterialet vara otillfredsställande. Den enda verkliga tabellen i boken (s. 282) täcker inte alla de omdömen av kvantitativ art som undersökningen innehåller. Ett exempel på detta är formuleringen på s. 230: "I FA är det vanligare än i de övriga sångerna att inte bara blods-symbolik utan även sår-symbolik direkt förbinds med vattensymbolik, som framgår av följande citat: 'Strömmen från min Frälsares sår'... 'Nåden flödat likt en källa Till miljoner år från år, Men dess friska flöden välla Än från Jesu sidas sår'" (a.a. s. 230). Många fler exempel på liknande kvantitativa formuleringar utan tabellunderlag skulle kunna anges. Ibland finns siffror vars ursprung man inte kan härleda till den sammanfattande tabellen. Delmotiven redovisas ofullständigt. Så redovisas t. ex. inte siffrorna för moder på s. 143 i den sammanfattande tabellen på s. 282. Man kan också ibland bli tveksam till författarens sätt att dra slutsatser utifrån siffrorna. På s. 246 förklarar hon att vattensymboliken är mest utvecklad i Pingströrelsen och FA. Skillnaden till EFS är emellertid endast 0,2 %/o. Om en sådan skillnad säger författaren själv på s. 145 att den "är för obetydlig för att man skall kunna dra några vittgående slutsatser". Rec. har inte kunnat finna någon förklaring till dessa brister i materialredovisningen i boken.

En förklaring till att författaren inte redovisat allt sitt grundmaterial skulle kunna vara att hon betraktar siffrorna mera som medel att nå fram till problemen än som mål. Det ursäktar visserligen inte i och för sig den uteblivna redovisningen, möjligen mildrar det kritiken. Just därför hade det emellertid varit väsentligt om författaren verkligen i varje delavsnitt sammanfattat vad hon från *litteraturvetenskaplig* synpunkt nått för resultat för att markera att siffermaterialet är ett medel att stödja den litteraturvetenskapliga analysen mera än ett mål i sig.

Ett viktigt problem för författaren är urvalsproblemet. Man kan diskutera om författaren med den urvalsmetod hon tillämpar verkligen har fog för bokens rubrik "den frikyrkliga sången". Tabellen på s. 15 ger vid handen att av 800 sånger i EFS' 230 nummer är gemensamma med den svenska kyrkans psalmbok. Detta är alltså c:a 1/4. Likartat är förhållandet i SMF, Baptistsamfundet och Metodistkyrkan. Pingströrelsen och FA skiljer sig genom att ha relativt mycket få psalmer ge-

mensamma med 1937 års psalmbok. Det finns skäl att tro att det stora antalet "psalmer" i de fyra samfunden påverkat den frikyrkliga sången som totalitet. Resultatet av urvalsförfarandet kan bli missvisande i den meningen att motsättningen mellan frikyrkosång och sången i Svenska kyrkan blir större än vad den egentligen var. Frikyrklig sång var till icke ringa del i allmänhet också Svenska kyrkans sång. En självständig analys av de gemensamma texterna hade gjort analysen av förhållandet mellan frikyrkosången och "kyrkosången" mera spännande men framför allt mer rättvisande. Det är svårt att bedöma om merarbetet blivit stort eller ej eftersom förf. inte någonstans i boken nämner om siffermaterialet bearbetas för hand, via hålkort eller i datamaskin.

Förf. går igenom sitt material totalt utan att arbeta med stickprov. Det är naturligtvis en fördel. Det borde rimligen ge större säkerhet. En totalbelysning ger dock sämre möjligheter att ta fram tyngdpunkter i materialet som är naturliga för materialet självt. När förf. polemiserar mot rec:s sätt att arbeta med ett stickprovs första verser, som ger andra resultat, så kan olikheterna mycket väl bero på att sångdiktaren verkligen placerar vissa viktiga teman i vers ett. De båda resultaten behöver alltså inte motsäga varandra utan kan komplettera varandra istället.

Den kvalitativa litteraturvetenskapliga analysen underbyggs med ett rikhaltigt redovisat material. Motivanalyserna genomförs energiskt och under anknytning till olika företeelser, exempelvis den musikaliska och konstnärliga utvecklingen. Särskilt intressanta är de anknytningar som görs till oljetryck och liknande, som florerade i sångernas samtid. Man kan naturligtvis fråga med vilken historisk rätt man kan dra de slutsatser om påverkan som författaren gör mellan olika riktningar och olika tider. Det kunde därför ha varit ett stöd för författarens analyser om hon mera beaktat att kyrkohistorisk forskning verkligen visat att resultaten av författarens motivanalyser inte är historiskt orimliga.

Inger Selander — som trots namnlikheten varken är min fru eller min släkting — har i sitt forskningsarbete tagit fram ett material som måste ha krävt ett mycket stort tålamod. Enbart den forskningsinsatsen är i sig värd stort erkännande. När sedan författaren dessutom visat sig kunna sätta in sitt material i den litteraturvetenskapliga ram hon eftersträvat och därvid nått resultat som kan styrkas

från andra vetenskapliga infallsvinklar så har hon därigenom gett ett verkligt bidrag till vår samlade kunskap om den svenska väckelse-sången och dess egenart.

Sven-Åke Selander

A. F. Nørager Pedersen: *Praedikenens idéhistorie*. 391 sid. Gyldendal, Köpenhamn 1980.

Under senare år har ett stort antal arbeten med inriktning på predikans problem sett dagens ljus. Mest har det rört sig om debattinlägg eller analyser på temat predikans kris. Andra har syftat till att ge praktisk handledning. Arbeten av mera övergripande och principiell art är mera sällsynta. Oberoende av om man betraktar detta från forskningens eller den praktiserande förkunnarens perspektiv är detta att beklaga. Predikan behöver sättas in i ett större perspektiv och belysas från andra utgångspunkter än en dagsaktuell, snabbt växlande kris-situation. Med tillfredsställelse hälsas därför A. F. Nørager Pedersens ambitiöst anlagda och gedigna undersökning av Praedikenens idéhistorie.

Författaren är dansk präst och har ägnat en betydande del av sitt liv åt prästutbildning med inriktning på liturgi, hymnologi, filosofi- och religionshistoria samt homiletik. Inom det liturgisk-systematiska området har författaren tidigare publicerat boken "Gudstjenestens teologi" (1969). Föreliggande homiletiska arbete har föregåtts av ett mångårigt intensivt engagemang kring frågorna om predikans egenart, uppgift och funktion, vilket återspeglas bl.a. i en serie artiklar i Praesteforeningens blad 1978.

"Praedikenens idéhistorie" hör närmast hemma inom den systematisk-historiska homiletikens område. Självt lägger författaren tyngdpunkten vid den systematiska inriktningen. Uppgiften sammanfattas i två punkter: "dels at finde ind til *praedikenens kategoriale egenart* dels at analysere *forskellige typer af praediken*". Härmed avser författaren att belysa, hur människor (kyrkan) under skilda tider sett på predikan, dvs. vad man har velat med den samt hur man försökt lösa predikans uppgift (9).

Författaren har gett sig i kast med den vidlyftiga uppgiften att skildra predikans historia från urkyrkan till våra dagar. Han har därvid tvingats begränsa framställningen till ett mindre antal karakteristiska epoker och personligheter. För tiden efter reformationen utnyttjar författaren uteslutande danskt material, vilket

författaren förutskickar redan i inledningen. Generellt kan om materialet sägas, att författaren genomgående använder sig av dels principiella framställningar, där sådana föreligger, dels predikosamlingar. Däremot saknas i hög grad material som sätter in predikans historia i ett systematiskt eller idéhistoriskt sammanhang, något jag avser att återkomma till.

Bokens senare del, som byggts upp på danskt material, har tack vare det systematiska greppet utförts på ett sätt som har allmängiltigt intresse. Dansk kyrkohistoria och samhällsutveckling har så många gemensamma drag med det övriga västerlandet att den teoretiska reflexion, som författaren knyter till materialet, upplevs som relevant också för en icke dansk läsare. En viss komplettering — åtminstone som bakgrund för den danska situationen — hade ändå varit av värde. Jag tänker här t.ex. på den anglikanska predikotraditionen. Likaså hade den danska predikans influenser från kontinenten förtjänat en bättre belysning.

Arbetet har disponerats i fyra huvudavdelningar: 1) apostlatiden, 2) från apostlatiden t.o.m. reformationen, 3) tiden till omkring 1900, 4) nutida debatt och praxis i Danmark.

I det första avsnittet, "Praedikanens ursprung", försöker författaren på grundval av bibliskt material fastställa, vad som är den kristna predikans egenart i förhållande till den judiska profetismens förkunnelse, synagogans utläggning och samtida hellenistiska traditioner. Det centrala och egenartade finner författaren i *proklamationen* av gudsricket närvaro i Kristus Jesus. I Kristus träder gudsricket fram som en närvarande verklighet, mot vilken profeterna endast pekade hän som en möjlighet. Predikans kategoriala egenart kan därför inte heller ligga i förmaningen eller undervisningen. Den är "et nådigt tilsagn og en frigørende befaling" (22). Därmed tjänar predikan syftet att återställa skapelsen.

Apostlatidens predikan bevarar grundmönstret i denna predikan om än den förändrade situationen leder till något formellt nytt. Kristi egen förkunnelse och gärning ersätts med *återberättandet och proklamationen* av den levande, närvarande och handlande Herren. Detta synsätt leder nu författaren till slutsatsen, att missionspredikan och församlingspredikan i grunden har samma funktion. Den kateketiska undervisningen, den etiska förmaningen, det uppbyggande talet osv. kan enligt författaren aldrig bli huvudmotiv i en kristen predikan.

Kristi framsträdande i församlingen som frälzare och återställare knyts till schemat åter-

berättande och proklamation på ett exklusivt sätt. Det visar sig också vid appliceringen på senare tiders uppfattningar om predikan, att endast mycket få håller måttet.

Författarens avsikt att undersöka predikans principiella egenart och dess typ i ett historiskt perspektiv återspeglas på ett något överraskande sätt i bokens två tunga mittavsnitt. Perioden fram t.o.m. reformationen har getts rubriken "Praedikenens kategori" och följande avsnitt, som för läsaren genom det danska materialet fram till nutiden, har kallats "Praedikenens typer". Författaren gör här ett försök att renodla de två perspektiv han ställt på predikan. Den fråga som osökt inställer sig är, om det är möjligt och fruktbart att förlägga diskussionen om predikans kategoriala egenart enbart till materialet fram till omkring 1550 för att därefter ställa problemen kring predikans typ under debatt. Det är uppenbart, att framställningens art gör schematiska förenklingar nödvändiga fär att karaktärsdrag och linjer skall bli skönjbara. Den väg författaren valt visar sig emellertid problematisk och leder med nödvändighet till avsteg från angiven disposition. Avdelningen om predikans kategori handlar i verkligheten i hög grad också om dess typer och den typologiska avdelningen ägnas i stor utsträckning också åt predikans kategori.

Om den följande framställningen fram t.o.m. reformationen kan allmänt sägas, att författaren utnyttjar material som är känt från tidigare homiletiska undersökningar. Originaliteten ligger närmast i det sätt som materialet kommer till användning. Det råder ingen tvekan om att den kategorialt bestämda strukturering av framställningen som valts — trots anförda anmärkningar — i högsta grad ger spänst åt skildringen. Predikans förhållande till bibeltexten, kommunikationsfrågan och retoriken, målsättningen och funktion är tema, som i en historisk linje leder läsaren fram till reformationen och Luthers återupptäckt av den urkristna predikans egenart.

Vid analysen av Luthers predikouppfattning kommer författaren fram till ett grundschema, som i stort överensstämmer med vad som gällde urkyrkans predikan. En väsentlig skillnad tycks dock föreligga. Denna skulle bestå i att "proklamationen" hos Luther bytts ut mot en på återberättandet följd "dedikation". Skillnaden är emellertid endast skenbar. Den förändrade åhörarsituationen har lett till en förändring av tyngdpunkten, menar författaren. I urkyrkan betonades proklamationen av den utlovade Messias. Det var om detta striden stod. Dedika-

tionen behövdes inte, budskapet bejakades med glädje. Vid tiden för reformationen förhöll det sig tvärtom: alla hade en grundläggande kunskap om att Jesus var Guds Son. Detta behövde inte sägas, däremot att Kristi närvaro med förlåtelse och befrielse var "et naevaer for dig" (136). Liksom ifråga om den urkristna predikan konstaterar författaren förekomsten av andra element i predikan såsom undervisning, förmaning, själavård. Men lika litet som dessa inslag ansågs spränga författarens stränga schema för en "rätt" predikan i urkyrkan träffar detta Luther. Dessa element kan hos Luther aldrig göras till predikans bärande principer eller huvudmotiv. De fungerar endast som "ydmyge tjenere for praedikenens egentlige anliggende" (143).

Bokens följande huvuddel utgörs som tidigare påpekats av en *typologisk* undersökning av dansk predikopraxis och -teori fram till omkring 1900. Författaren låter här materialet själv komma till tals i form av utförliga referat och citat. Detta balanseras på ett förtjänstfullt sätt av den analyserande diskussionen som hela tiden i anslutning till den angivna problemställningen löper parallellt med framställningen.

Som strukturerande princip anges predikosituationens tre komponenter: *budskapet*, *åhöraren*, *förkunnaren*. Med utgångspunkt från hur dessa gör sig gällande i predikan genomförs sedan en mera differentierad disposition. Liksom i föregående huvudavdelning läggs de olika momenten i en historisk linje efter varandra i den ordning de nämnts ovan. Här föreligger en uppenbar risk, att det typologiska schemat läggs som en tvångströja på materialet. Uppläggningen inbjuder till förenklingar och i sämsta fall till en tendentiös interpretation, som läsaren inte alltid har tillräckligt underlag för att värja sig mot.

En jämförelse med Brilioths arbete, Predikans historia, kan belysa det problem jag här velat peka på. Brilioths framställning bygger på en mycket djärv schematisering av vad han betecknar som predikans tre grundläggande moment, dvs. dess liturgiska, exegetiska och profetiska moment. I den historiska framställningen tillåts dessa hela tiden löpa parallellt. Också när predikan tenderar att favorisera en sida ställer Brilioth frågorna också utifrån de moment som skjutits i periferin.

Författaren till Praedikenens idéhistorie har valt att låta det typiska slå igenom utan att på ett metodiskt konsekvent sätt belysa sekundära element i de olika predikotyperna. Samma sak skulle också kunna sägas med avseende på be-

handlingen av predikans kategoriala egenart.

Den danske reformatorn Hans Tausen framställs som en i allt väsentligt med Luther och fornkyrkan kongenial förkunnare och teoretiker kring predikan. Det påpekats att schemat återberättande — dedikation konsekvent genomförs endast beträffande evangelietexterna och att Tausens epistelpredikan tenderar att hamna i schemat läropredikan med parenetisk inriktning (177). Det hade varit av intresse att få denna iakttagelse belyst utifrån debatten om Tausens teologiska position i förhållande till Luther och bibelhumanismen. Också beträffande läropredikan som den slår igenom i ortodoxin — här illustrerad av bröderna Niels och Peder Palladius samt Niels Hemmingsen — hade en systematisk-teologisk bakgrundsteckning varit av värde för läsaren. Detta hade också kunna befrukta framställningen genom en fördjupad analys. Den utförliga framställningen visar på ett övertygande sätt att vissa predikotyper gör sig gällande. Inplaceringen av materialet i ett större sammanhang hade kunnat ge en fingervisning om *varför* resultatet blev som det blev.

I och med senortodoxi, pietism och upplysning tillkommer nya förutsättningar för predikan. Författaren menar att *åhöraren* är den nya faktor som ger predikan dess särmerke. Utan att utveckla begreppet nämner författaren här "den engelske praediken" som exempel på en utifrån "menighedens øjeblikkelige konkrete situation" bestämd predikotyp, en "pædagogisk styring" av predikan (231). I avsnittet om en förkunnelse, präglad av det personliga engagemanget skildras slutligen representanter för Kirkeligt centrum, grundtvigianism och Indre mission. Delvis utgör detta ett påfallande "dansk" avsnitt med material från en i hög grad egenartad dansk tradition.

Bokens avslutande del om "Praedikenen i krise" ger en värdefull orientering kring 1900-talets danska homiletiska debatt. Här släpper författaren sitt stränga schema för diskussionen om predikans kategori och typ och fokuserar också aspekter på predikan som tidigare inte kommit i blickfältet. Hit hör t.ex. frågan om språket, meditationen, bildpredikan, den politiska predikan, relationen mellan teologisk grundkonception och predikan osv.

Till sist ett par reflexioner kring arbetet som helhet. Utan tvekan har författarens systematiska grepp bidragit till att göra boken spännande och till att genomlysna en komplicerad problematik. På åtskilliga punkter får läsaren ta del av träffande karakteristiker och originella

problemformuleringar, som gör behandlingen också av material, som behandlats av tidigare forskning, intressant. Sättet att binda de systematiska kategorierna och de typologiska modellerna som varandra avlösande försök på en historisk linje har vid läsningen upplevts som problematiskt. Utan att i detalj ha sökt kontrollera effekterna av denna ansats vill jag våga påståendet, att därmed väsentliga aspekter på förkunnelsen av författaren momentant skjutits utanför synfältet. Andra har framhävts så mycket mer. Även om markeringen av det egenartade och karakteristiska under en viss period är berättigad skulle det vara önskvärt att se, hur de olika aspekter som i arbetet som helhet läggs på predikan också i varje enskilt avsnitt förhåller sig till varandra. Likaså hade ett klarare framhävande av de teologi- och idéhistoriska sammanhangen kunnat bidra till en fördjupad analys.

Personregistret utgör ett värdefullt komplement till framställningen. Det kan delvis ersätta en samlad redovisning av källor och litteratur. En sådan hade dock förhöjt värdet på arbetet, särskilt som motsvarande uppgifter i texten inte är helt fullständiga.

Författaren har gett sig i kast med ett stort och vidlyftigt ämne. Ett omfattande material har bearbetats och redovisats på ett lättillgängligt sätt. Analysen utifrån uppställda kriterier förefaller väl genomtänkt och övertygande. Resultatet har blivit ett betydelsefullt bidrag till den historisk-systematiska homiletiken.

Rune Larsson

Heinrich Schmid: *Die Dogmatik der evangelisch-lutherischen Kirche dargestellt und aus den Quellen belegt. Neu herausgegeben und durchgesehen von Horst Georg Pöhlmann. 411 sid. Gütersloher Verlagshaus Gerd Mohn 1979. Pris inb. DM. 44.—.*

Denna välkända översikt över den lutherska ortodoxins dogmatik utkom första gången 1843 och sedan i en lång rad av upplagor, den åttonde 1894. Den nu utgivna editionen är sålunda den nionde tyska upplagan. Boken utkom även i svensk översättning 1847. De latinska textutdrag, som utgör största delen av framställningen, har i alla dessa utgåvor bibehållits på originalsrådet. Men i en engelsk utgåva, *The Doctrinal Theology of the Evangelical Lutheran Church*, nu senast tryckt 1961, har också dessa

latinska citat översatts.

Schmids arbete har länge gällt som den självklara, lättillgängliga handboken i den klassiska lutherdomens teologi, och den nya utgåvan visar att den på många håll alltjämt anses väl kunna fylla denna funktion.

Utgivaren, H. G. Pöhlmann, har i förordet tagit upp den kritik som nyligen riktats mot boken av Carl Heinz Ratschow i inledningen till hans arbete *Lutherische Dogmatik*, vilket var avsett att ersätta Schmid, men visade sig vara alltför stort anlagt för att kunna motsvara samma syfte och numera avstannat i och med andra bandet. Ratschow menar, att Schmid felaktigt framställt hela ortodoxins tid, från Konkordieformeln t.o.m. Hollazius, som en enhetlig epok, vidare att han förbigått eller missförstått den skolfilosofiska, aristoteliska bakgrunden till åtskilliga termer och grundidéer i ortodoxins dogmatik.

Pöhlmann visar, att Ratschow skjutit över målet i sin kritik. Det är inte så, att Schmid betraktar hela ortodoxin som ett enhetligt block. Han ger i själva verket här och var ingående analyser av utvecklingslinjer och differenser mellan olika teologer. Att han utelämnar den filosofiska underbyggnaden stämmer men ter sig rimligt utifrån det syfte hans arbete har, att ge en för samtiden lämpad översikt över själva dogmatikens innehåll. Det ingick inte heller i Schmids program att ställa in ortodoxins teologi i ett idéhistoriskt perspektiv eller behandla dess relationer till tidens strömningar eller till den efterföljande upplysningen. Schmid hörde till Erlangen-teologerna, lärjunge till von Hofmann. Han var influerad av romantiken med dess strävan att se historien som ett organiskt helt. Han var mindre intresserad av att markera disparata linjer i utvecklingen än av att framställa ortodoxin som ett enhetligt system.

Att Schmid inom den för honom givna ramen med stor lärdom och korrekthet och på det korta utrymmet förunderligt ingående behandlar de enskilda läropunkterna är det väl ingen som bestrider. Ser man saken utifrån kan man säga, att de många tidigare upplagorna liksom också Pöhlmanns nyedition visar, att boken hör till de mera hållbara bland dogmatiska handböcker. Den hör till de mest använda hjälpmedlen till att förmedla grundläggande och elementära insikter i den klassiska dogmatiken.

Utgivaren har gått igenom och provat referenserna samt tillfogat sidhänvisningar, som tidigare saknats.

Bengt Hägglund